

Odsherred skildring fra før og nu 1934

ODSHERRED

UDGIVET
== AF ==

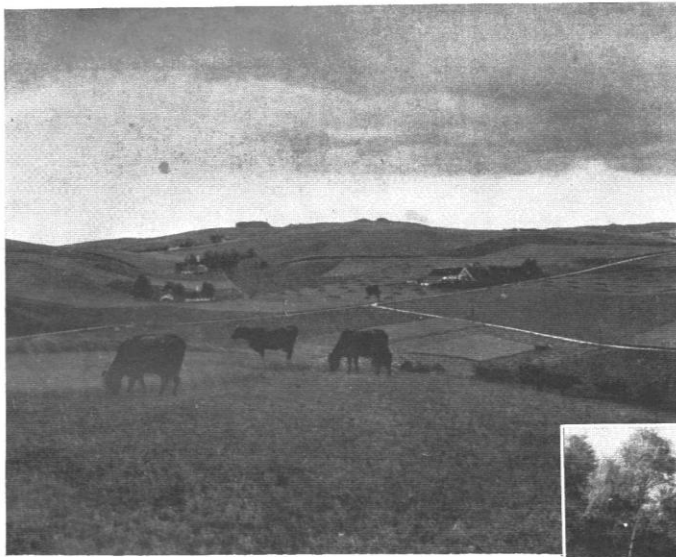
SAMLING
== V ==

TAGE · CHRISTIANSEN

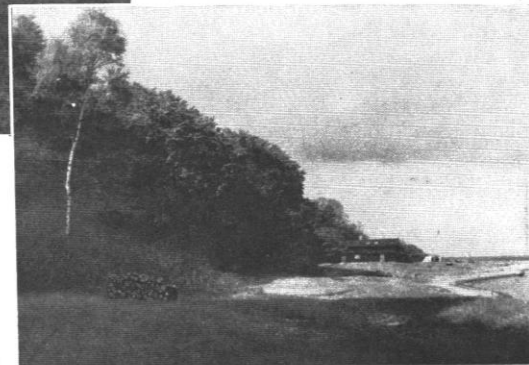
———— EGET FORLAG ————

ODSHERRED

SKILDRINGER FRA FORTID OG NUTID

Parti fra Veddinge Bakker i det sydvestlige Odsherred.

Kongsøre Skov ved Isefjorden. I Baggrunden Feriekolonien.

Vi søger Slægtens Spor i stort
og smaat,
i Flinteoksen efter Harvens Tænder,
i Mosefundets Smykke plumpt og raat,
i Kirkens Kvadre lagt af brede Hænder.
Hver skimlet Skrift, hver skjoldet
Alterbog
har gemt et Gran af Slægtens Ve
og Vaande.
(Jeppe Aakjær).

UDGIVET AF TAGE CHRISTIANSEN
EGET FORLAG, HASLEV

1934

INDHOLD

DE GAMLE STENGÆRDER. Af Tage Christiansen.

NOVEMBERSOL OVER SKOVEN. Digt.

RØRVIG. Digt af Kai Hoffman.

TRÆK AF HIMMELBREVENES HISTORIE. Af Højskole-
stander Johannes Vejlager.

VILDEVIN. Efteraarsdigt.

PÆ OL'EN. Fortalt paa odsherredsk Dialekt af Asta Christiansen.

**BARNDOMSMINDER FRA ET HUSMANDSHJEM I ODSHER-
RED.** Fortalt af en gammel Kone i Siddinge.

**RIDDER EBBES DØTRE. JULENATSMORDET I HØJBY
KIRKE OG KIRKENS BANDLYSNING.** Af Tage Christian-
sen.

EN REJSE GENNEM ODSHERRED OMKRING AAR 1800. Ved
Erik Gribso.

KLINTEBJERG.

NAAR HYLDEN BLOMSTRER. Sommervise af Tage Christiansen.

EN GREVINGE-PRÆST FRA RATIONALISMENS TID.

FORSTLIGE BETRAGTNINGER I ODSHERRED. Af Elisabeth
Vestergaard.

ET JUBILÆUM I BØRNESTUEN. Af Asta Christiansen.

Omslagsbillede: **RIDDER EBBES DØTRE.** Efter Relief
af Agnes Slott Møller.

Tidligere udkom:

TAGE CHRISTIANSEN:

Odsherred, 1929 (udsolgt).

Odsherred, 2. Samling 1930.

Odsherred, 3. Samling 1931.

Odsherred, 4. Samling 1932.

Trykt i 1000 Eksemplarer.

HOLBÆK AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI

De gamle Stengærder

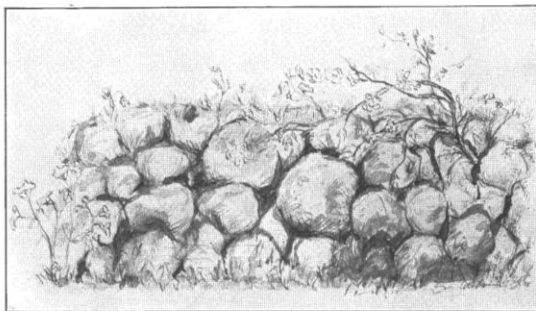
Mellem Hav og Fjord, mellem Dal og Bakke strækker sig over hele Ods herred mere rigt og mere iøjnefaldende end andre Steder de gamle Stengærder. De slynger sig fra Hjem til Hjem, fra Ager til Ager, snart opad, snart nedad, som Landskabet bestandig skifter; men altid glimtende med lyse Smil, altid med en egen Ynde, der giver ligesom en særlig og karakteristisk Pynt over det odsherredske Landskab.

Med Istidens gavmilde Gletschere kom Stenene ind i Landet. De har kostet Jordens Dyrkere megen Møje. Men da Markerne samledes ved Udskiftningen, gjorde de god Nytt i de nye Skel. Gærderne voksede op. Om Skov og Ager og Have løb de Herredet over, Mil efter Mil. Og Tiden klædte dem i ærværdigt Mos og Lav, i Græs og Blomster, i Buske og Brombærranker.

De gamle Stengærder blev Poesien mellem Ods herreds Nyttejord. De blev en Skønhed i Landskabet, et Særpræg paa Egnen. Og det er med Vemod, man ser til, hvor et gammelt Stengærde ofres for at skaffe Skærver til den alfare Vej.

Se Gærdet i Foraaet, naar Lærken bygger sin Rede, og naar Viol og Gaaseurt titter frem mellem de graa Sten. Da er det den gamle, ærværdige Linie mellem det nye og vege, mellem alt det, der spirer frem paa Markerne paa begge Sider af Gærdet.

Og Gærdet selv grønnes. Brombærrankerne faar Blomster, og den vilde Rose, der saa ofte fandt et Fristed i Ly af de gamle Sten, aabner for sin sarte Sommerpragt, den vilde Rose, Hegnets og Gærdets Blomst, som vi næsten ikke nænner at plukke, fordi den er saa smuk og saa ren. Under den farves det gamle Gærde af den gule Stenurts tætte Blomsterknipper af den lysegrønne Engelsød, af Stenbræk og Fredløs, af Timian og hvad de hedder allesammen.

Let og graciøst kravler Snerlen, Konvolvulus, til Vejrs og ligger i plastiske Bugtninger over Sten og Græs. Og oppe paa Gærdet staar Guldmagernes Blomst, Alkymille eller Løvefod, og retter paa sine krusede Blade. Den er pyntelig nok, selv om den ikke ses saa langt borte fra som Agermaanen og den store, maje-

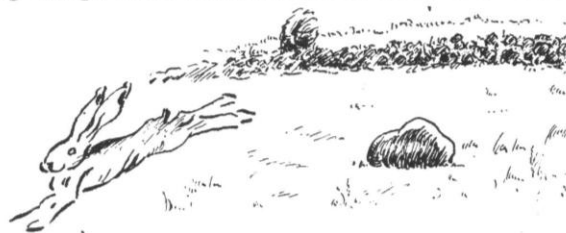
stætiske Kongelys, der sætter sine gule Blomster ud til alle Sider, for at ingen skal gaa Glip af det stolte Syn.

Mere beskeden, dæmpet og spinkel staar nede mellem de lange, lysende Græsstraa den Blaaklokke, der skal ringe til Bryllup for alle Gærdets smaa myldrende Dyr. Og der er nok at gøre, for Dyr er der mange af. Her flagrer Sommerfuglene med deres blaa og hvide og brogede Vinger; her kan

Slaaenbusken gemme en Fuglerede, og i Ly af Gærdet kan Hareungen faa Tid at puste lidt. Her finder Insekterne deres Gemmer mellem de store Sten, og fra Blomst til Blomst summer Bierne, medens Firbenet daser i Solen. Lige fra Myren til Lærken har de alle opdaget, at et Stengærde er det aller dejligste Sted.

Og Torskemund og Potentil giver Dyrene Ret. Og mange andre Blomster endnu foruden dem, der

her er nævnt. De dukker frem efterhaanden for den, der vil se Gærdet rigtig efter: Krageklo, Kællingetand og Regnfang, Margueritterne, Solens smaa Spejl-billeder, og i helt andre Farver Tjærenelliker og Ci-

korie. Og den røde Syre maa ikke glemmes. Den dukker op i al Beskedenhed mellem Græsset paa Gærdets Ryg for en skønne Dag at tage den røde Kjole paa. Naar Solen gaar ned, staar den sammen med Græsstraane og vinker, saa længe de kan fange en Straale endnu. Og naar Kirkeklokkerne fortæller ud over Agrene, at nu er Dagen endt, saa er det, som det tunge Malm finder en Genklang i de gamle Sten i Gærdet.

Skønt er Gærdet i Foraaret og ved Sommertide. Maaske er det dog aller kønnest ved Efteraar, naar de vilde Rosers Hyben flammer i Septembers vege Solskin. Naar »flyvende Sommer« sejler som smaa Aeroplaner ind over Markerne for at fanges af Gærdets Buske og lange visne Blomsterstilke. Naar Duggen blinker fra Tusinde Edderkoppespind i den disede Morgen. Naar Blomsterne snart er borte, men Bladene selv skifter Farve og gør alle Blomster overflødige; og naar de vilde Brombær rødmer paa de lange, brune Ranker.

Naar Vinteren kaster sit Snefog ind over de øde Marker, staar Gærderne endnu med skarpe Omrids. Og har Sneen dækket Jorden, tegner de deres yndefulde mørke Linier gennem alt det hvide. Ogsaa da er Gærdet en Pynt i det odsherredske Landskab. Det

fanger Sneen i Driver, det lærer for Haren, der springer i Sneen, og det fanger Solens skraa Straaler. Naar Tøbruddet kommer, er Gærdet først paa Vej. Medens Markerne endnu ligger tyngede i Alvor og Kulde, kan det glimte og klukke i det gamle Gærde af et smittende Smil. Kun hvor det vender Ryggen mod Solen, kan Sneen faa Lov at ligge i Skygge — og tit ligge til længe efter, at Sneen andre Steder er blevet til Sjap og Søle.

Aaret rundt, fra Rugen dræ'r, til Brombærrankerne faar Purpurpletter, fra Solens Glitren i Sneen, og til Høet staar i Stakke, er de gamle Stengærder et Stykke Poesi gennem Agrenes Nyttejord.

Ved Gærdet begyndte den ny Dag, fra Gærdet saa man Solen synke ved Aften. Her holdt man Rast; her mødtes hun og han, naar Fyraften var inde, og her plukkede han Buketten af Aarets første vilde Roser.

De gamle Stengærder er vel værd at værne. De er et Særpræg for Odsherred. De trækker deres skønne og storslaaede Linier fra Kyst til Kyst, over Bakkens Kam og gennem den flade Sænkning. De er som Traade af en egen Poesi, et Net af Ynde og Skønhed lagt over hele Odsherreds bugtede Land.

Tage Christiansen.

Efteraarssol over Skoven, af Tage Christiansen

Se nu i Sol, hvor det flammer
som Baal mellem Stammernes Læ!
Det blusser, hvor Solstriber rammer,
det ulmer ved Fod af hvert Træ.

Frygt ej de funkende Gløder,
der bredtes som Tæppe paa Jord,
og tro ikke, Skoven forbløder,
fordi der er blodrøde Spor.

Nej, du, det jubler i Løvet,
fordi det har naaet sit Maal:
at løsnes i Flugt over Støvet
og segne i Høstdagens Baal.

Rørvig

- Alf Kai Hofmann -

Fra det svale Kattegat
strømmer Vinden Dag og Nat,
aa, den frie, friske Blæst
fra det skummende Nordvest!
Men i Fjordens lille By,
mellem Haver, er der Ly,
dér gaar Vinden tyst til Hvile,
træt af Havets mange Mile.

Dér er Fred hver Aarsens Tid,
Skorstensrøgen stiger blid,
Hanan galer mod det Blaa —
stands du Fremmede, forstaa:
i den gamle Skipperby
skal du blive Barn paany,
det er lykkeligt at graane
under Rørvigs Sol og Maane!

Fyrreskoven, Dybesø,
Fyrets Blink fra Hesselø,
inde i den aabne Fjord,
fjernt bag Lyng og Hedejod,
Skansehages vilde Pragt,
ved Aarhundredernes Magt
skabtes her et Land, hvor Grøde
veksler kongeligt med Øde.

Næs bag Næs i Syd og Øst
blaaer en hellenisk Kyst,
men i Nord staar Rummets Streg
over Skum og Bølgeleg,
aa, det Hav i Nord og Vest
med dets Sol og salte Blæst,
Klittens Sommer bygger Stige
mellem Jord og Himmerige!

Kai Hoffmann.

Smedens tunge Hammerslag
i den stille lyse Dag,
Fiskegarn med Tjærelugt,
Æblehavers Væld af Frugt,
alting hvisker til dig: Glem,
tag mod Glæden, du kom hjem,
skönt din Verden synes lille,
er du nær ved Livets Kilde!

I de vide Markers Vind
er et evigt Ungdomssind,
dette høje grønne Land
mellem Hav og Østerstrand,
denne lange lave Klit,
mod det Blaa en Vold af Hvidt,
Bølgens Kam, der stiger, falder,
er et Danmark uden Alder.

Træk af Himmelsbrevenes Historie

Da Just fra Nykøbing fik Besøg af Ærkeenglen Michael;
og Bøddelen ikke kunde halshugge Tjeneren paa Dragsholm

Det er ikke Meningen her at give en Fremstilling af Himmelsbrevenes Historie, deres Vandringer og Forudsætninger, eller af deres Plads i Folkets Tro, Skik, Digtning og Tænkemaade; men nogle almindelige Bemærkninger til Indledning vil lette Forstaaelsen af det efterfølgende, hvor der nærmere er redegjort for, hvad der ikke tidligere er paavist, at en Del af disse Breve er stedbestemte eller lokaliserede; d. v. s. at der i Brevene er indflettet Tildragelser, som knytter dem til en bestemt By eller Herregaard. — I dette Tilfælde: Nykøbing og Dragsholm.

— — Himmelsbrevene udgør en særlig Gren af den fælleseuropæiske Folkelitteratur og har som saadan en Oprindelse, der ligger temmelig langt tilbage i Tiden. De tilkendegiver sig som hidhørende fra Himmelen; og til Grund for dem ligger apokryfe Evangelier; men ogsaa Hedenskaben har kendt saadanne. I 584 omtales et Brev, som gav sig ud for at være skrevet af Kristus selv og sendt ned til Jorden. Biskop Licinianus i Karthago kaldte det ganske vist »Djævelens Paafund« og paaviste, at det var et Falskneri; men mange troede paa dets Ægthed. Særlig Flagellanterne var ivrige for at udbrede disse Breve, da de indskærpede Læren om Søndagens Helligeholdelse. Brevene vandt hurtigt stor Udbredelse og oversattes paa adskillige Sprog. Efterhaanden knyttede der sig saa forskellig Overtro til, og de betragtedes som beskyttende paa Grund af deres gudommelige Oprindelse. Der indføres Ord om, at den, der ejer Brevet, er beskyttet mod alt ondt, og undertiden sammenskrives det med forskellige Trylleformularer eller magiske Bogstavrækker; men Brevets Tekst har ikke forandret sig i væsentlig Grad udover forekomne Forkortelser, Tilføjelser og Fejlskrivninger. Det er det samme Brev, vi har for os, enten vi læser det moderne danske Himmelsbrev eller det gamle latinske fra 584. Der er gennem de snart halvandet Tusinde Aar aldrig tilføjet noget nyt, hvad der er en enestaaende Ejendommelighed ved Himmelsbrevene.

Første Gang, de omtales paa Tryk her i Landet, er i Holbergs »Barselstuen«, der udkom 1719, ellers er Himmelsbrevene kun sparsomt omtalt i den nordiske Litteratur, ligesom der kun findes meget faa skriftlige Oplysninger herom, i Modsetning til f. Eks. i Tyskland, hvor de er beskrevet i bindstærke Værker. Professor Sandfeld Jensen har dog i Dania, Bind III, for 1895—96, skrevet en instruktiv Afhandling herom; ligesom der fin-

des enkelte spredte Træk omkring i Folkemindelitteraturen o. l. Steder.

Der findes to Hovedtyper eller Former af Himmelsbreve: Amulettypen og Bodstypen; — selvfølgelig med mange Varianter, Afvigelser og Sammenblandinger.

Amulettypen er den oftest forekommende her i Landet. Den findes i næsten talløs Mængde og anvendes særligt i Krigen, baade Trearskrigen og i 1864, hvor Størstedelen af den danske Hær var forsynet med disse Breve, der ved deres tilfældige Sammenblanding af store Bogstaver lover Beskyttelse mod Staal og Bly, ligesom de altid kan stille Blod. Ogsaa i Verdenskrigen anvendtes Himmelsbreve i stor Udstrækning af saa at sige alle de krigsførende Nationer.

Bodstypen, hvor der aldrig forekommer magiske Bogstavrækker, men derimod Formaning til et kristeligt Levned, Helligeholdelse af Søndagen og i det Hele til at gøre Bod, deraf Navnet, kan deles i to Hovedgrupper, hvoraf den ene angives at være nedfaldet i Italien eller, hvad der er mest almindeligt for danske Himmelsbreve af denne Type, i Holsten; den anden Form, som almindelig kaldes Justtypen, er af Ærkeenglen Michael overbragt til en Mand ved Navn Just, som boede i Assens. Overbringelsen skete »een Miil fra Assens ved et Hus, som kaldes Møllehuset.«

Med Justtypen er vi paa dansk, stedbestemt Grund; og til og med er Manden, Just, der modtog Brevet, ingen Sagnfigur, men en historisk Person, hvad der sikkert er de færreste af Brevenes Indehavere bekendt. Han levede ganske vist ikke i Assens, ja ikke engang paa Fyen, men paa Sjælland, hvor han var en agtværdig Gaardmand paa Holbækegnen og hed Just Jensen. Han fødtes i Sommeren 1648 som Søn af Jens Justesen, 1677 giftede han sig med Ane Jensdatter og var hele sit Liv bosiddende i Ondløse. Beretningen om hans Møde med Ærkeenglen Michael findes i Lynge-Kronborg Herreders Provstebog, saa den er paalidelig nok.

Lokaliseringen eller Stedfæstningen af Bodstypen, der her vil sige Justtypen, til Assens er kendt og udbredt over hele Landet lige fra Skagen til Flensborg Fjord, fra Vesterhav til Øresund; men til Gengæld har denne Lokalisering været anset for den eneste eksisterende af Bodstypen, og Lokaliseringen af Amulettypen skulde overhovedet ikke eksistere. Det har imidlertid vist sig ikke at være rigtigt. Undertegnede foretog saaledes i 1930—31 en Undersøgelse, der, foruden at vise den

overordentlige store Udbredelse disse Breve har den Dag i Dag (paa en enkelt Dag modtog jeg 80 Breve!), godt-gjorde, at der saa godt som overalt i Landet findes stedbestemte eller lokaliserede Himmelbreve.

Her i Odsherred har jeg fundet 3 Breve af Amulettypen og 2 af Bodstypen (Justtypen), der er lokaliserede. Brevene er i det væsentligste ens, saa der vedføjtes kun et af hver Type.

Først Amulettypen, der alle tre har Tilknytning til Dragsholm.

Et christeligt Brev.

Der var engang en Greve paa Dragsholm, der havde en Tjener, som han vilde lade henvende L F N S C. Da dette skulde ske, kunde Skarpretteren ikke faa Hovedet af ham. Da Greven saa det, spurgte han om, hvorledes det kunde gaa til, at intet Sværd kunde beskadige ham; derpaa viste Tjeneren ham dette Brev med følgende Bogstaver K N H B H K T J L. Efter at Greven havde seet Brevet, befalede han, at enhver paa Gaarden skulde bære et saadant hos sig; naar for Eksempel en Næse bløder, eller man har blodige Saar, hvor Blodet ikke kan stilles, tager man dette Brev og lægger det paa Stedet, da skal Blodet nok stilles. Hvem som ikke vil tro dette, han skal skrive ovenstaaende Bogstaver paa en Sabel eller sit Gevær og stille paa en Plads, da vil han ikke iidet forundre sig; hvem som haver dette Brev paa sig kan ikke blive forhekset og hans Fjender kan ingen Skade tilføje ham K T G H K. Hvem som bære dette Brev paa sig, kan hverken træffes af Lyn eller Torden. Vand og Ild kan heller ikke skade ham. Dette Brev er bedre end Penge i Navnet Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand; saa sandt Jesus Kristus stod stille i Oliehaven saa skal og alt Geværdskyts staa stille, hvem som bære dette Brev paa sig vil ikke blive beskadiget af Fjendens Geværdskyts, og Vaaben vil ikke træffe ham. Gud vilde bevare ham imod Tyve og Røvere; ingen Ting kan beskadige ham; han maa ikke frygte for Pistol, Geværskud; men staa stille H H S S T K J. Hvem som ikke vil tro dette, han skriver det op og hænger det om Hal-

sen paa en Hund og skyder paa den, saa skal han faa at se, at det som er skrevet er sandt; hvem som haver denne Velsignelse paa sig imod Fjenden, kan ikke blive taget til Fange eller saaret af Fjendens Vaaben. S J S F B T K J. Saa sandt som at Kristus er død og faren til Him'en, saa sandt som at han har vandret her paa Jorden, kan jeg ikke blive stødt eller saaret af Fjendens Vaaben. Kød og Indvolde, alt skal blive ubeskadiget; jeg sværger alle Vaaben af denne Jord med den levende Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand. Jeg beder i vor Herre Jesus Kristus Navn og Blod, at ingen Kugle maa træffe mig, det være af Guld, Sølv og Bly eller Jern. G J K S S H H J K L M.

Originalen til ovenstaaende Brev, der er trykt, har været baaret af en Soldat, som var med i Krigen 1864.

Saa følger et af de to af Bodstypen (Justtypen), der begge har Tilknytning til Nykøbing:

Himmel-Brev.

Paa en Miil nær Nykøbing hændte det sig at en Mand ved Navn Just (i andre Breve forekommer Navnene Peder, Mads og Jens i enkelte Tilfælde), som boede i Nykøbing mødte en ung Karl i brune Klæder med en stor Hue paa Hovedet, men ingen Knapper i sin Kjole (Kjordel). Saadan var han de to første Gange, hvad Just fortalte til Præsten (og hans Datter, staa der i et enkelt Brev), hvilken svarede Just, at dette maatte have været et Spøgelse. Da kom den unge Mand til Just tredie Gang og sagde, at han var en Engel udsendt fra Gud, hvorpaa han slog sin Kjordel til Side og var da saa klar som en Lue, saa Just ikke kunde see paa ham for hans Klarheds Skyld og faldt ned af Forskrækkelse; men Englen sagde til ham: Frygt dig ikke, dig skal intet skade, men gaa til Præsten og levere ham dette Brev og sig til haanem: at Gud ikke kan faa Ro for de fattiges Suk og Raab, at de skal betale Jorden, som de ligge udi; thi Jorden er fordærvet for de store Synder som gaar i Svang, og den store Hoffærdighed, som Menneskene bruger.

Den unge Mand gav Just et Brev, for at han skulde

Haandskrevet Himmelbrev af Bodstypen (Faksimile).

give Præsten det. Brevet var skrevet med forgyldte Bogstaver og lyder saaledes som følger:

Giver Agt paa dette Brev og aabenbare det; thi den som arbejder om Søndagen er forkastet, som Skrivten siger; thi raader jeg Eder, at I ikke arbejder om Søndagen, hverken i Guld eller ander Arbeide; men flittigt gaar i Kiierke, baade Gamle og Unge, for at høre Guds Ord med Andagt. I skal ikke sminke Eders Ansigter og ikke kruse Eders Haar og ikke bedrive nogen Hoffærdighed; men I skal dele Eders Rigdom med de fattige. Dette Brev haver Jesus Christus selv skrevet med sin egen guddommelige Haand. Endvidere sagde han: I skal have 6 Dage om Ugen at arbeide i, den 7. skal holdes hellig og frie; men dersom I ikke dette gjøre, da skal jeg straffe saavel Gamle som Unge. Angre derfor Eders Synder paa det, at Eder skal forlades; thi Enden er nærmere end I see og tænker; brug ingen slem Begjæring; thi jeg har skabt Eder af intet, og kan gjøre Eder til intet. Hver som haver dette Brev i sit Hus og ikke aabenbare det, han er forbandet af Christus og min Guddommelighed. Dette Brev skal den ene efter den anden afskrive, og omend skjønt I haver saa mange Synder som Sand i Havet og Løv paa Træerne og Græs paa Marken og Stjerner paa Himlen saa skulle de forlades Eder. Hvem som ikke troer skal dødt en slem Død. Omvender I Eder ikke, da skal I blive forladt og fordømt. Jeg vil spørger Eder paa den yderste Dag, da skal I ikke svare mig eet til Tusinde for Eders store Synders Skyld. Jeg, Jesus Christus siger Eder: Omvend Eder selv i Sacramentets Foragtede; omvender Eders Hoffærdighed, Hoeri og Ondskabs Synd og Guds Bespottelse, samt den Riges Kargighed med de fattige. Haver ikke de fattiges Suk og Raab været, da havde der ikke kommet Frugt paa Jorden i 6 Aar (enkelte Breve har 7—9—11—19 og et 55 Aar med Tilføjelse: »og dersom I ikke omvender Eder, da skal Verden ei staa længer end udi 9 Aar«), og der skal blive saadan Krig og Blodsudgydelse at de ihjælslagnes Hoveder ei kan findes for Blød; og der skal blive en Elendighed og Hunger at Moderen æder sit eget Barn, og saadan en Sygdom og Pestilence at den som lægger sig om Aftenen sund og frisk, skal om Morgenens være død. Der skal blive en Klage og Elendighed, Mennesket skal raabe Nød og Jammer for den som ikke haver om-

vendt sig. Men dersom I omvender Eder, da skal Eders Alder forandres fra 60 til 100 Aar, Eders Bedrøvelse omvendes til Glæde og alle Folk glæde sig i Herren, alle Folk ham love. Mennesket paa Jorden er forbandet, som dølgder dette Brev; men den som forkynnder samme skal blomstre af Hjertets Glæde og Velsignelse i Jesu Christi Navn. Amen. Gud allene Æren.

Dette er passeret en Miil fra Nykøbing ved et Huus, som kaldes Møllehuset.

Dette Brev tilhøre mig Hans Madsen.

Vi har nu set, at begge Typer af Himmelbreve har Lokaltilknytning til Odsherred. Lokaliseringen er jo i og for sig ret naturlig; det mærkelige er, at ingen tidligere har kendt noget hertil. Thi selv om Lokaliseringen bestaar i en forholdsvis lille Ændring, giver det dog Brevet en hel anden Karakter og Betydning; det bliver ligesom mere »personlige Breve«, naar de stedfæstes til en for Egnen bestemt By eller Herregaard. Som naar det i Amulettypen i Stedet for: »Der var engang en Greve osv.« sættes: »Der var engang en Greve paa Dragsholm osv.«; eller i Bodstypen i Stedet for: »Paa en Miil nær Assens«, sættes: »Paa en Miil nær Nykøbing«; og i Brevets Slutning: »Dette er passeret paa Fyen en Miil fra Assens ved et Huus, som kaldes Møllehuset«, sættes: »Dette er passeret en Miil fra Nykøbing ved et Huus, som kaldes Møllehuset.«

Om denne Lokalisering skyldes f. Eks. Fejlskrivning eller er foretaget med Viden og Vilje skal være usagt; begge Dele har muligvis været medvirkende; men det sidste har jo nok været den egentlige Aarsag, da der har været drevet en ret betydelig Handel med disse Breve. Og navnlig forretningsmæssigt set kan Lokaliseringen jo have stor Betydning; men maaske kan det senere lykkes helt at klarlægge denne af tidligere Slægters mellem Tro og Overtro svingende Fantasi, der, som det er nævnt, rækker op til vor egen Tid*).

Johannes Vejlag.

*) Dania III, S. 226. Sønderjysk Maanedsskrift, Nr. 1, 1/-26, S. 9. Ejvind Bergrav-Jensen: Krigerliv og religiositet, S. 165 o. f.

Vildvin

Paa den regnvejrsvaade Gade
har jeg mødt de første Blade
af en Vildvin, rød som Blod.
Som et Minde om en Lykke,
som et ødselt kastet Smykke
er de havnet for min Fod.

Og mens Himlens Graa sig spejler
i den blanke Gade, sejler
frem en Flaade, rød og ren.
Det er Somrens fagre Minder,
der en Regnvejrsgang forsvinder
i den brede Rendesten.

Tage Christensen.

Pæ' Ol'en

Fortalt paa sjællandsk (odsherredsk)
Dialekt af Asta Christiansen

I. I Brugsen.

Godav, Nis Nilen! Ja, du trovr kask, jæ kommer mæ it Svøvelsesbaarn under Armen — næi, ded æ smænd min Kaff'kand', dær sku haae in ny Povs, for den gammel hon rænder, væ-ær end hon æ tossed, men du haar vel in te mæj, for se nu ade, min Mand — ja, jæ miener Pæ Olen — han æ saa skidt ve'ed — han gør'ed it ræt læng — aa sea — saadden te Begravelsen æ'ed jov saa næmt mæ in Kop Kaff — te Ligbæernerne aa den nærmest Famelje — di ved jo alsammens, a jæ haar smot mæ Plass — men in Tor Kaff! Aa saa it Fjerdingspund Kandis sku jæ haa — de gør di saa mejet av. — Om Pæ Olen han bædrer sig? — aak næj, paa de Lav — aa om han lider mejet? — aah, ja, hva, jæ opmontrer ham jov lidt aa sier: Hva ka'ed nøtt, du klaver dæj, du maa bie, te din Tim' hon slar — du faar nok Lov aa slepp', men de guer jo, som de s k a. Men han blir smænd aldri tefress. — Næ-e saadn ræjdi spies ded kaae han itte; jæ skaar it Par Sidstøkker te han igoer aa satt dom paa Stovlen ve Sængen, da jæ gek paa Gueren for aa malk — aa jæ lokked mæ, a ded vo Mad fra Propterens — saagalt Fruens ejen Luer-taang' — men aldri' in Bid han tov, saa jæ mott smænd æd' de sæl vær in Kromm'.

Jov, jæ guer aa malker vær Dav, som jæ plæjer van, jæ mo jov tjæn' novet, naar Manden legger dær — aa di æ jov aass alsammens saa flenk' aa liefremm' — ja, Hærren æ smænd lissom it aant Mænesk' — aa den aang' Frue saa lig te, hon ve smænd, a jæ ska sie duv te hinn', ve ded a jæ haar kændt hinn', fraa hon blev fyet. Aak ja! aa nuv haar hon fued sæj in Søn — baar' hon dov itte ska fue faa maang' a dess vælsined' Byern. — — —

Jov, Nis Nilen, jæ ka got sidd' nyer aa vænt, te du faar væjet av eller gied Haans hans Skrue — ok ja, Pæ Olen han legger jo oss aa gavver op om Skrue, men hva Nøtt æ'ed te nuv? Ded vo bædder, jæ fek den te aa lægg ve in gal Tand — di bliver saa lang' aa saa ømm' aa faller yd a dom seel — jæ tævt in i Dav — hær ska du sie, jæ haar den i Lommen — fresk aa pæen, men faa lyes, de Skab!

Du huser vel' min Kandis, Nis Nilen? Jæ ve nok antaae, a min Fætters Datter hon kommer heryd — hon haar in mæjed velvoksen Mand — di sier, han æ paa Højd' mæ Kongen aa haar væt Gardner aa hulled Vakt paa Amaljebaar — men hon æ in fin Damerinde aa haar nok els væt got mæ paa Værdens Livgaang, ætter ded di sier. Ok ja! Gudheden — man æ kons in Gaang aang, Nis Nilen.

Ja, vo'ed nuv baar' ovverstued alt ded mæ Begravelsen, men Pæ Olen æ jov liegot sæj — endda han aldri' fuer in Bid Brød ned; mavver æ han som in Uløkk', han maa væl legg' aa tær' paa sit ejed Sul aa blir mir aa mir udrimeli' — aa hielt ingspekulirt paa alt ded, vi haar motted avsie te hans Movr i Avtækt mæn hon læved — som nuv aall di Tørr' hon fek! ja, sier Pæ Olen, hade di væt braaked sammens hær i Stuen! — sekken in Baanke ded had' væt!

Ja, ku' nu Veret bliv lit minsierlig te Begravelsen, saa vo'ed dat saa keddeli', men — — — Ja, Tak ded vo in Kaffpovs' — stovr ka du nok sie — ja, jæ ve int byd' mæj fall te aa hitt' han. Jov, den æ lig tepass, naa jæ lægger it Læg aapp' ve Rengen.

Uh ja, ded vo got, han snaart ku' slipp' — de sier jæ oss vær Dav te han, a ded m a a jov da faa Æend. Naar nuv baar' int ded bliver Ræjnvier, ded vo dov saa triskt aa saa fæelt fatted om int der sku kom' ander mæ jæm fraa Kærken ænd Ligbæern'. Tak Nis Nilen aa saa Favel! — — —

II. Hos Præsten.

Goddav, Hær Paster! Ja, nu æ han saa død — Pæ Olen — — — aah, mæ Telladels' aa sætt' Træskovern' her yden for aa go ing paa Hovssokk', men jæ ska jo øvver aa maalk te Medt — Kyern' maa jov faalyeses for al dorres Mælk, om oss a Pæ Olen æ død — — — ja, jov, Hær Paster, ded vo i Avts, a Pæ Olen han lue aa vred sæj saa umanirli aa raved yd i Loften etter novel', som int a der vo, aa han vild' sie novel', som int a han ku' faa frem; saa spørt jæ han, om han sønns, a jæ sku' bie novn te Begravelsen eller la' dom komm' a dom sæel — men har svaart' aldri it Or — om oss endda jæ raavt højt

— aa lit ætter snaarked' han, som han sov, men saa vo'ed faabi.

Ok ja, nuv haar han'ed got.

Ja, Hær Paster, de vo lig' bestemt, da Klaakken hon rested in Kvart i syv. — — Ja, ded æ smænd mej uden Faarskel mæ vad Dav — men ku de pass paa Unsd' Klaakken tov, saa — — — Ja, Hær Paster ka nok sla dei hiele op i Kærkboven — vi æ bægg' tov fra dett' Sovn aa gek te Præst sammen aa stov te Puesk, da vi had' fulled fjovten Uer. Hans hiele Navn? — ja, ded vo slæt og ræt Pæ Olen. — Hans Faaer? ja, han hied Ol' Pæsen — aa saa bytted di baar' Navned om, saa de blev te Pæ Olen.

Om vi haar Byern? Aak næj; ja, vi fek jo nok it Lillt — etter Brølløppet — men ded vo kons in Tyes paa tov aa it haaelt Pund — aa ded vo lig'got for lit. Madammen hon døvt hin da aass strast — om ded nu els vo gylled — aa vi opnævnt hin etter min Movr aa kaldt' hin Laavis'. Hon vo smænd skekkeli nok, Tyesen, aldri hon græd aa aldri sulten, a jæ trov; in Nat, jæ vo dov saa faasøvned, laae jæ hin te Brøsted, men aldri hon ryert sæj eller finned etter noved; men da jæ sku se etter, hade jæ lavt Bienen te. Men Tyesen saae aldri it Mok. Hon sku jo væt svøvt i Baamuld, men jæ had' jo kaans den stovr Sæng aa legg hend i — aa trædde Daven ætter Føslen gek jæ te Maalkneng igen. Men om Avtnengen ku jæ jo nok sie, de vo Klodder mæ Tyesen — dengled mæ Hoved, naa jæ røstet ve hin aa aavned Monden aa ga it lill' Ræv — endda hon engen Teng had fued — men saa vo Lived aass udslukts — som væl vo. De haar nok væt Slim paa Laangern', som int di ka gør noved ve; men Pæ Olen han saae faa bestemt, a v e s s Laavis' had lævet længer, saa h a d vi sændt Bud ætter Dovtern'. Men jæ saae rejnok te Pæ Olen: Næ-æj den Slavs Tellæg ka vi itt vær' bekindt aa sætt' i Værten — hva ve Folk dov sie — næ la vos før la vær' mæ ded. Aa Pæ Olen vo jo skekkeli aa sønns lissom jæ. Men Laavis' blev sat nør i min Movrs Grav aa blev jo ingskrevet i Kærkboven aa alt ded — endda hon knapt had' læved — — — men de gjør' aass Sids Peder Hendriks Trillenger, som hun uforvaarendes fek ud' i Katofelrækkern', men engen a di blev døbt, ve ded a di aall trej død' strast — di vejed tesammens trej Pund aa it Laad — saa de had' væt nap aa knap te it. Men Peder Hendrik mott smænd op aa mæld' dom te Kærkboven, ve ded a di had' trakt Veret. Men jane dov mæ den Slavs Etterkommer — kaans te evi' Grin.

Ja — jov — ja, ded ska nok vær' han — ja, om saa Hær Paster vild' gør in Taal' øver Pæ Olen; han vo jov in gov Mand — skekkeli aa ettergiendes. Aak, aa nuv ska han i en aaends Grav, jæ miener, a han, dær haar graved saa maang' te aander, han ska it engaang i in a sin' ejen — ok ja, aa naa Klokken

hon renger, saa huser jæ paa Pæ Olen — som h a n ku' reng' te Begravvels! ja, mænd ku' han saa. Jov, jæ æ teskrevet Stædet — ded æ aalt — hva jæ sæel haar tjænt, ded æ syed'ing i min Overdyn', saa ded æ der engen, der haar unt av.

Hær æ tov Krovner te Taalen, væsgo', Hær Paster. — — Hva? ve Di int haae dom — ja, naar int Di ve, saa maa jæ jov lægg' dom i Pængspaangen igen — men saa køvver jæ in rejdi pen Pærkrans aa ligger paa Pæ Olen's Grav. Tak faa ded, Hær Paster — aa saa maa jæ nok i Træskovvern' igen — jov Tak, ded æ min' de' stovr der. Favæl!

III. Paa Kirkegaarden.

Om jæ haar travlt, Krestin', næ-e int noved størr' — jæ æ ve'ed aa sætt' Boksbom om Pæ Olen's Grav, han gjør' saa mæjed a di; jæ haar tønne yd hær paa Jæns Snaarkers Gravsted — du huser nok han, ma' ku' hyer ham, læng' ing' han sæel kom, dær vo vel in hiel Bliesbælle ing' i han. Pæ Olen kutt' lie han aa vo tit saa gal øvver, a di sku legg' aap te hinaander paa Kærkgueren, men jæ saae, a di kom jo da'tt te aa traad hinaander paa Teern' for ded.

Uh, vor kund' Pæ Olen gaa aa snak' højt te aal di gammel Bekinder, dær ligger hær; vor haar jæ tit hyert han, naar han plaanted paa Haans Træ-æskomands Grav, gaa aa sig: Ja, jæ vied nok, du skatt' legg' dær aa vær' und i Suled øvver ded, a jæ skyller dæj tov Krovner faar it Par Træ-æ-skov, de vo ve ded, a føst saa ræjst jæ, aa saa ræjst duv, saa jæ traf dæj alder — mæn jæ ska nok hus'ed. — Jæ haar smænd savt di hunner Gaang' te Pæ Olen, a de kutt' nøtt', han raavt te di død', faa di hyert int etter — mæn han svaart blot aa saae, a ded gjovr di lævendes ek' hæller.

Den Grav dær? ded æ jov han Frædre' mæ de laang Skæg, han der had' saa udrimeli mæ Pæng' aa aldri nænned aa ge dom yd — dær død' han som had' han væt in usseli Staadder, aa den enst' Søn arred de hiele — mæn Frædre' vild' vænd' sæj baee in aa tov Gaang i sin Grav, om han vedst, a Sønne' haar y'et aall Mellejonern' — aa saaden guer'ed, naar man fuer aalt te giendes.

Ja, de pønter ligot mæ den Boksbom aa den stovr Pærkrans; dæn køvt jæ aapp' hos Malvin', der sæller Tøjblomster aa Spræll'manner aa aant Læjetøj.

Om a vad, sier du? Om Jæns Pedder Lavsens død' a Repopleks? — næj, ded vo int han, ded vo in, som slæt int sku' begravves, ded vo in fraa Kværk'by — laangt nyer aa Landet te, saa ham had' vi int noved mæ — næ-æ Jæns Pedder han lue smænd om Mornengen i sin Sæng aa vo død lissaa still' a sæj sæel. Ja, ded vo jov saanen it usørrendes Lig, di kalder'ed, dær vo jo stovr Begravvels mæ Risengrød aa

Kleppek aa gammel Øl — lisom ve hans Kvind's Begravvels faa maang' Oer siden — aa Aangdommen donsed nok i Lov'en dæn ien Tim' ætter dæn aæn, aa Halt-Niels spilled Hamovnika — mæn du skatt' sie, jæ haar savt'ed. Aa aall' di Krans! aa aall' di Pæng'! Jøsses Koshedden dov. Aa nuv legger di paa Møtnengen vær aa ien, mæ Palmer aa Selkebon aa de hiele!

Næ-æ, Krestin', jæ æ smænd it fær' inuv, jæ haar flier' Grav'. Dær æ nu den rig' Haans Mads' lig' yden for Kærk'dyeren — Sønne ska haa Basselgild' i Maaren aa jæ ska haa pønted Blomsterfaddet; der æ vel in ukristeli' Hovn Mænsker mæ i Kærk saa'en Dav?

Om jæ blivver hæraapp aa huller Avtenandakt

— ja ded ka' du got kall'ed. Næ-æ, Pinsliner gør jæ int noved av, di viesner strast — sie hær paa den lill' Marinusses Grav — trøj viesne Pinsliner i en Thie-pott' mæ foruden Tud.

Ja, din Mand han æ da rask, Krestin'? æ han itte? — ja, ded æ rejnok int plasirrig, naar di goer aa haar'ed saadn av aa te. Hva sier du? — æ han it Skrovmænnesk' — naa'e ded guer væl nok mæ ded.

Favæl, Krestin' — jov du ka got kal'ed for Andakt — alt ded man ska hues. Gov Faabædreng mæ Manden — hus' po'ed a naar di legger te Sængs, saa behøvver di it ræt mejen Mad — de saae jæ mæ Pæ Olen.

Ta aa kik paa men' Kantøfler, naar du gaar faabi, saa ska du sie. Favæl, Krestin'.

BARNDOMSMINDER

FRA ET HUSMANDSHJEM
, I ODSHERRED OMKRING 1860

FORTALT AF EN GAMMEL KONE I SIDDINGE

Det daglige Liv i mit Barndomshjem, et Husmandshjem, var meget nøjsomt. Jeg skal fortælle nogle Erindringer derfra:

RAAMÆLKSKAGE, SKOLKAGE, OSTEBRØD, MELGRØD OG GILDESMAD

Naar Koen havde kælvet, blev der bagt Raamælskage. Blev den ikke spist op den Dag, blev der til næste Middag lagt et Stykke Papir paa Bælgerovnen og Kagen lagt derpaa, et Klæde blev lagt over, og ved denne langsomme Varme blev Ra-

mælskagen varmet op. Den var jo noget tør; men den gik ned, naar Maven var sulten. Aftensmaden spistes altid i Mørkningen.

Naar der skulde bages Brød, blev der taget et Par Klumper Dej, der blev trykket flade som Panderkager; de blev lagt paa Gløderne, der først blev trukket yderst ud i Ovnen, for der skulde Bagningen foregaa. Kom der lidt Aske paa Dejgen, blev den vasket af. Naar Kagen var bagt og var blevet lidt afkølet, blev den flækket og spist uden noget paa eller til; men en varm »Skolkage« smagte altid godt

— maaske ogsaa fordi der jo ikke ret tit var Brød i Huset, før det nye blev bagt.

Ostebrød var ogsaa et meget almindeligt Maaltid. Et Stykke Brød uden Smør, men med et Stykke Ost til at bide af. Min Mand fortalte, at naar hans Fader kom fra Arbejde, havde han et Stykke Ostebrød i Lommen, som Bondekonen havde givet ham med hjem til »Kveldsnadver«, fordi han ikke blev og fik Grøden. Men Ostebrødet overlod han til sine Drengene.

Af 2 Skp. Korn kunde der blive malet Gryn. I Posen laa de store Gryn nederst, de smaa foroven, og imellem var saa bundet med et Baand. En lille Pose blev sendt med til Grynmelet. Af Grynmelet blev der kogt Melgrød. Den blev kogt i Vand, temmelig stiv, og den blev spist med Mælk eller Øl til. Der var Steder, hvor de fik Melgrøden til Davre. Det var stort, om der kom lidt Honning eller Sirup paa Bordet til at dyppe den i. Der blev ogsaa bagt Kage af Grynmelet, særlig naar Brødet var ved at slippe op, før der skulde bages.

Naar der ved Gilderne blev spist Risengrød til Formad og Klipfisk til Eftermad, fik man ikke Kniv og Gaffel til Fischen, men den spistes med Skeerne (Hornskeer). En 90-aarig Kvinde har fortalt mig, at ved hendes Søsters Bryllup fik de Sylte til Eftermad; men, føjede hun til, de fik ikke rene Tallerkner og Knive, hvis der skulde flere Hold til ved Bordet; de maatte bruge Knive og Tallerkner, som de var, om ogsaa der var baade Rødbeder og andre Levninger paa dem. Ligesaa fik de heller ikke rene Kopper, men det ene Hold Gæster drak efter det andet. Omsider blev det da til, at man fik noget Vand ind i et Fad, hvori man kunde skylle det, man skulde bruge. Men Properheden med Maden var, som man vil se, ikke stor i min Barndom.

KOMMEN-HØST

Fra min Barndom husker jeg, at jeg en Dag var med min Bedstefader i Besøg hos hans Brodersøn i Hulbæk i Asnæs Sogn. Under Besøget sagde Brodersønnen til os: Kom skal I se! Og saa aabnede han Døren til Øverstestuen. Men vi fik ikke Lov at gaa ind, vi maatte bare kigge ind. Det var dog ogsaa nok til at forstaa hans smilende og veltilfredse Ansigt; over hele Gulvet var der bredt et tykt Lag Kommen. Der var 9 Tdr., sagde han, og det blev kastet hver Dag. Det var noget, der gav Penge, men det gav ogsaa Arbejde; der voksede Kommen alle tænkelige Steder i Haven, men der skulde bestandig passes paa og skæres af, at den ikke skulde falde af selv.

En anden Indtægtskilde var Egebark. Der var en Gaardmand, der havde mange Egetræer; hvert

Aar blev der fældet nogle, og Barken blev taget af i smaa og store Stykker. En Dag saa jeg hele Gaardspladsen ligge fuld af Bark, der var bredt ud for at tørres i Solskinnet. Regn kunde den ikke taale. Barken blev solgt til Garveren.

LYS OG VARME

Elektrisk Lys var der jo ingen, der kendte til for 80 Aar siden. Da var det den frygtelig rygende og væmmeligt lugtende Tranlampe, der besørgede Belysningen, særlig da hos fattige og gamle. Lampen bestod af en firkantet Beholder med Tran og i det ene Hjørne en Væge. De, der havde Raad til det, brugte Tællelys. En Praas til at gaa med kunde ogsaa bruges; det var en lang Væge, der var rullet sammen og dypet i Tælle.

Nogle vandstøbte Lysene. Der blev lavet Væger af Blaargarn, en fire eller fem Traade i passende Længde blev hængt over en Kæp, og saa blev de alle paa en Gang dyppet ned i et Kar med Vand i og Tællen ovenpaa. Naar de blev dyppet flere Gange, blev de omsider til Lys. De blev dog baade krogede og knortede, og naar de brændte, sprøjtede og spruttede de langt omkring, fordi der var kommet Vand i dem.

De støbte Lys var jo bedre, især naar der blev brugt Bomuldsgarn til Væge. Vægen skulde sættes lige i Formen, smeltet Tælle blev hældt over Vægen, til Formen var fuld, og saa blev Formen sat i Sand for at afkøles. Lyset skulde trækkes forsigtigt op, at det ikke skulde knække. Under Brugen skulde Lysene jo jævnlig pudses — naar de blev »søvnige«. Dertil havde de lukkede Lysesakse.

Sypiger og Skrædere vilde dog alligevel gerne have bedre og stærkere Lys, og det fik de ved at bruge »Kugler«. Det var runde, hvide Glaskugler, de mindste som et Par knyttede Hænder, andre noget større. Oven i Kuglen var en lille Hals og øverst en lille Aabning til at fylde Vand igennem; det skulde være Strandvand, og saa skulde der lidt Skedevand i. Om Halsen blev anbragt en tyk Messingtraad, og deri blev bundet et stærkt Baand, som hængte oppe i Loftet. »Lyskællingen« med Lyset stod bagved Kuglen, og foran Kuglen blev saa det klare Lys; lidt gulligt, men lige saa klart som det elektriske Lys nu. Lyskællingen bestod af en Fod med to Stænger i; de var forbundet med hinanden, og paa den ene var der skaaret Takker; herved kunde Lyset skubbes op eller ned, eftersom Lyset var til. Man skulde passe paa, at ikke Skedevandet raad Traaden og Kuglen faldt ned og det sprøjtede rundt.

Der blev sparet anderledes paa Lyset end nu. I min Barndom sad alle i Mørke en Time og strikkede paa Strømperne. Det var, naar man var færdig

med at spise Maden, hvad jo ogsaa foregik i Mørke. Maden var smurt i Forvejen. Skete det under Strikningen, at en Maske blev tabt, maatte man gaa ud til Lysskæret fra Bilæggerovnen og tage den op.

For en 80 Aar siden brugtes der mest Tørv til at varme med; den passede bedst til Bilæggerovnene, og der var Tørvemoser nok. Havde en Husmand ingen Tørv selv, fik han den hos Gaardmanden, hvor han arbejdede. Brænde var mere en Sjældenhed, saa det var om at gøre at passe paa, at Ilden ikke skulde gaa ud. Derfor blev der ved Sengetid oven paa nogle Gløder lagt 2 eller 3 Tørv; de blev lagt fast paa og derefter øst megen Aske ovenpaa, saa var der god Ild til om Morgen. Somme Tider kunde det ogsaa knibe med at passe paa Ilden om Dagen; og hvor der ikke var ret langt fra det ene Sted til det andet, skete det ikke saa sjældent, at man laante Ild hos hverandre i en gammel Træsko.

Petroleum kendtes ikke. Papir var der kun lidt af. Halm var det ogsaa knapt med. En lille Tut Tændstikker (Svovlstikker) fast rullet i et graat Papir, men med Svovlet siddende udenfor, kostede vistnok 4 Skilling. Piben tændtes ved Lyset eller ved et lille Stykke sammenrullet Papir, som tændtes ved Lyset. Naar Piben var tændt, blev Papiret slukket for at bruges baade en og to Gange til.

Da Tørvemoserne begyndte at blive skaaret op, maatte der bruges mere Brænde, saa der var nogle Aar, da Brændet var meget dyrt. Saa begyndtes der med Kullene og med andre Kakkelovne.

KAKKELOVNSKROG OG HIMMELSENG

Der var en gammel Kone, der havde en meget stor Bilæggerovn med bibelske Billeder paa. Paa den ene Side var Moses med Slangen i Ørkenen; paa den anden Side Salomon med Barnet; han holdt det i det ene Ben, medens han med sin anden Haand holdt den løftede Økse, og omkring ham stod Kvinderne.

Desuden var hendes Kakkelovn forsynet med »Stoddermand«.

»Stoddermanden« var et drejet Stykke Træ paa en Haands Tykkelse og en Alens Længde, der stod foran paa Kakkelovnen. Øverst var der sat et andet Stykke Træ i; det gik over Kakkelovnen ind til Væggen og var til at tørre Tøj paa. Ved Siden af Kakkelovnen havde hun en Armstol med snoet Halm-sæde med et Vadmestæppe over. I Stolens Ryg var en Pude af trekantede Vadmelsklude, røde, blaa, grønne, gule syet ind i hinanden som Stjerner. Det var noget meget fint.

Paa den anden Side af Kakkelovnen var Kakkelovnskrogen; der stod en Slags Divan, som naaede fra Kakkelovnen og hen til Enden af Sengen, og over den var lagt et Vadmestæppe med en Pude øverst. Den

var god til at sove til Middag paa; men den blev ogsaa brugt som Seng, naar der kom en fremmed Gæst.

Sengen var en Himmelseng med et ternet Omhæng af Hørgarn. Paa Kappen var der Frynser. Paa Omhænget blev der sat et Stykke Lærred med et fileret Stykke, der var stoppet med Figurer af Løver, Fugle, Træer m. m. Fjerene i Dynen blev pustet ud til den yderste Kant, og saa blev der endda lagt en Pude ovenpaa. Det midterste Stykke Omhæng blev lagt ovenpaa som Tæppe; det var pænere, end naar Sengen var helt lukket til.

Paa Væggen inde i Sengen blev der, særlig om Vinteren, af flettet Halm sat en omtrent en Alen høj Maatte. Den var flettet paa en egen Maade, for den skulde tage af mod Frosten, naar den vilde gnistregennem Lervæggen.

Gulvet var af Ler, men der var strøet Sand pænt paa.

KLINTE-VASK OG VALKEHÆK

Der var knapt med Penge, da jeg var Barn. Naar det blev Vaskedag, var der ikke Raad til at købe ret meget grøn Sæbe til Vasken, og Soda kendtes ikke meget; men Folk forstod at hjælpe sig, som de kunde bedst. Der var meget Klinte i Rugen; den blev pillet af og brugt til Vask, særlig til det meget Uldgarn; til at koge Lærred i blev Klinten brugt sammen med ren, sigtet Bøgeaske; det blev lidt graaligt, men det hjalp alligevel godt. Der skulde bare meget Skyllvand til, og saa skulde det paa Blegen bagefter. Klinten var slem til at tage Huden af Hænderne.

Vaskebræt kendtes ikke, men man havde en Valkehæk. Det var to Pinde med Huller i, og heri var sat andre Pinde — $\frac{3}{4}$ Alen i Højde, samme Bredde og tre Tommer mellem de to Pinde. Der blev da stukket bøjelige Pinde op og ned — paa tværs af de andre. Herpaa blev alle Strømper, Vanter og Trøjer valket op og ned som paa et Vaskebræt, indtil de var tykke.

DER HANDLES VED DØREN

I min Barndom, husker jeg, kom der ofte en Mand fra Abildøre med sin Kurv paa Ryggen. Det var nok mest Tvebakker, der var i Kurven, men jeg husker dog ogsaa en glinsende hvid Kommenskringle med Kommen strøet over. Der kom ogsaa en anden Mand med en Kurv paa Ryggen. Han købte Æg og Smør, hvor der var lidt at sælge. Jeg husker engang, at Prisen for et Pund Smør var 24 Skilling. Manden havde en Høkerhandel hjemme, og saa havde han forskellige Varer med ud i Kurven: Kadus (Cikorie), raa Bønner, brunt Sukker og Puddersukker vejte af i halve Pund i Kræmmerhuse. Mer end et halvt Pund om Ugen var der ikke Raad til at faa. Som Tilsæt-

ning til Kaffen blev der brændt Hvede eller Rug; Ærter blev ogsaa brugt, men det gav en frygtelig stram Smag.

Det var for Resten ikke altid, Manden med Kurven naaede hjem til Aften. Vejen, han skulde passere, gik over en dyb Grøft; men hans Kone vidste nok, at det ikke altid var saa let at styre lige ud, saa naar det blev lidt ud paa Aftenen, gik hun ud for at lede efter ham. Jeg husker, at Døren hastigt blev aabnet: »Har Hans været her?« Naar hun havde faaet Svaret, forsvandt hun lige saa hurtigt igen. Naar hun endelig fandt Manden, tog hun Kurven paa Ryggen og Hans under Armen, og saa gik det hjemad til deres store Børneflokk.

Det var ikke altid, vi Børn kunde faa Lov til at faa det lille Stykke Papir, Kræmmerhuset bestod af, til at klippe en Papirsdukke af. Der skulde spares paa Papiret; der var kun lidt af det.

TIL HAMBORG PR. TRÆSKO

Man var ikke dengang bange for de lange Veje, og der var mange møjsommelige »Forretningsrejser«. Jeg mindes saaledes min Moders Farbroder; han har mange Gange trukket Kreaturer til Hamborg for en Handelsmand i Odsherred (Jakob Larsen, Nykro). Han spadserede den lange Vej med Træ-Træsko med Jernkrammer om; Lædertræsko kendtes ikke dengang. Saadan en Tur varede det meste af en Uge. Naar han kom hjem, kom han og skulde fortælle Begivenheder og Nyheder, og han kom hjem saa spændt og let og glad, saa ingen kunde se, han havde gaaet saa lang en Vej.

Der var for godt 70 Aar siden en Handelsmand i Egebjerg Sogn, der blev kaldt »Kæmpen«, endda han var lille. Naar han kørte til København, var Vognen pakket med Smør og Æg og maaske en halv Gris; ovenpaa laa der bundne Lam og brægede uafbrudt, saa det var frygteligt at høre. Der var fire Heste for, til de kom igennem Høve Stræde, saa kom de to Heste tilbage. Naar Manden hen i Ugen kom hjem igen, saa de to Heste, som havde gaaet hele Turen, meget medtagne ud.

POSTGANG OG AVISGILDE

En Kone i Vig, Ane Jørgen Skræders, var Postbud, og 2 Gange om Ugen gik hun med Posttasken til Henrik Larsen i Siddinge, som var »Formand«.

Skulde det ske, der var Brev til nogen, maatte de selv hente det. At gaa til Nykøbing for at lægge et Brev i Postkassen kunde godt lade sig gøre dengang. Ane Jørgens havde en Dreng i Pleje; han løb somme Tider med Tasken. Han gik aldrig, men løb.

Der var dengang en lille Avis, »Morgenposten«, saa stor som eet Blad af en almindelig Avis nu. Den udkom 2 Gange om Ugen. Der var 8 om at holde den, 4 Gaardmænd og 2 Husmænd i Siddinge, en Gaardmand i Bognæs og en Boelsmand Øst for Vig. Fra den første til den sidste var der over $\frac{1}{4}$ Mil. Hver af dem maatte beholde Avisen een Dag. Der var en Gaardmand til i Siddinge, men han havde »Berl. Tidende«.

Aviserne maatte kun læses, ikke bruges; de skulde alle gemmes til Nytaar. Saa samledes alle de 8 hos den af dem, der havde haft Avisen sidst, til Avisgilde for at foretage den højtidelige Deling af dem. Selve Delingen gik nemt nok, for Aviserne var i Forvejen bundet sammen i 8 Bunker. Men saa gik Tiden med at spille Kort og drikke Snapse. Langt ud paa Aftenen skulde de have et Maaltid; det var skaaren Mad med Ost og Kød, ikke alt sammen Sigtebrød, men ogsaa megen Rugbrøds- og Riveost brugtes meget, og ovenpaa blev serveret Kaffe med brunt Sukker til. Saa spilledes der Kort igen til langt ud paa Natten. Kvinderne var ikke med.

Naar jeg i Mørkningen skulde bære Avis til Gaardmanden i Bognæs, stod Konen foran Bordet og skar Brød; to Stykker til hver Karl og Pige; Neden-skorperne blev sat sammen, Rundingen udad, hver paa sin Plads; Tallerkener brugtes ikke. Det var Fedtebrød med Salt paa eller ogsaa med den gode Faaresyltemælk. Somme Tider gav hun mig et saadant langt Stykke Fedtebrød. Det var noget, der smagte, men det tog nogen Tid med at spise det. — At gaa med Avisen om Dagen var ikke saa rart, for saa vilde Gasen bide mig. *G a a s e b æ n k e n*, som jeg skal slutte med at fortælle om, stod inde i Stuen langs med Væggen, og naar en Gaas skulde ind og lægge Æg, kom den til Døren og holdt et farligt Spektakel, til den blev lukket ind. Hver Gaas havde sin bestemte Rede; naar den havde lagt Ægget, pillede den i Skoddet, saa skulde den lukkes ud igen. Rugningen foregik ogsaa inde i Stuen. Naar Gæssene bare blev passet, lavede de ikke Urenlighed inde i Bænken. Men de kunde bide Karlens Bukser itu, naar de sad og fik Mad.

Ridder Ebbes Døtre

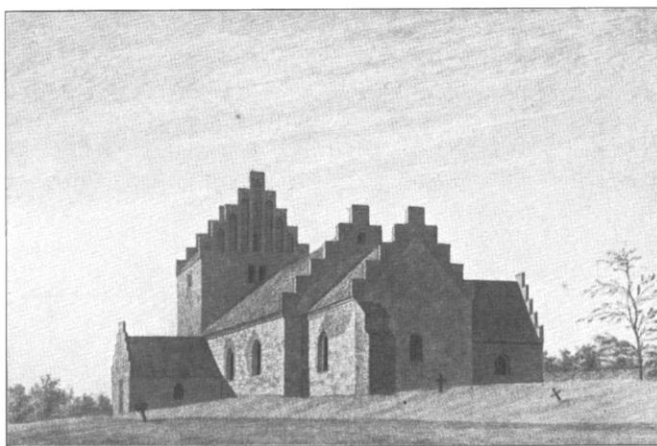
Julenatsmordet i Højby Kirke og Kirkens Bandlysning

Blandt de Sagn og historiske Minder, Odsherred er saa rigt paa, findes ingen saa ejendommelige og saa berømte som Sagnene om Rørvig Kirke, hvorom er fortalt i »Odsherred« 1932 og Beretningerne om et dobbelt Mord en Julenat i Højby Kirke. Var der overvejende Sandsynlighed for Rørvigsagnetes Troværdighed, er der endnu større Grund til at tro, at den gamle Højby Kirke i sine yngste Dage har været Skuepladsen for et rystende Morddrama, hvorefter Kirken var bandlyst i en Aarrække. I Folkeviser, i gamle historiske Dokumenter, i Digtninger og hos vore Dages Folkemindesamlere berettes om dette Drama, ligesom det den Dag i Dag lever usvækket i Folkemunde. Hver fortæller paa sin Maade, hver med sine Nuancer. Men Kærnen i Dramaet er den samme. Det skal nu fortælles her, saaledes som man efter et grundigt Studium og et nøje førstehaands Kendskab til selve Stedet maa forestille sig, at det i sin Tid er udspillet. Og som den røde Traad igennem Fortællingen vil gaa den af Folkeviserne, der maa antages at give den mest troværdige Skildring af Begivenhedernes Gang.

Herr Ebbes Døtre i Burø.

Herr Ebbe lod bygge saa høj en bure. Den staar endnu til minde Der synger stær og nat-tergal faver To Jomfruer sove der inde. Saa listelig de fare.

Naar Sommernatstaagerne ligger som Mosekø-
nens Bryg ud over den nu udtørrede Højby Sø, kan
den, der giver sig Fantasi i Vold, se for sig den
gamle sivkransede Sø, der strakte sig fra Kirke-

Højby Kirke. Kampestensmurene viser den oprindelige Del.
(Efter Tegning af J. B. Løfler i Nationalmuseet.)

banken til Borrevangs Højdedrag og i en lignende Udstrækning fra Øst til Vest. Og naar man har den for sig, kan man ogsaa lade Tankerne gaa længere tilbage i Tiden, Aarhundrede efter Aarhundrede, til man standser ved Aarene mellem 1200 og 1240. Da laa der ved Højby to Borge eller Adelsgaarde. Den ene af

dem laa inde i Højby; dens Spor er forlængst udslettet, og man kender kun dens Beliggenhed. Men Syd for det nuværende Borrevang¹⁾, hvor »Herr Ebbe lod bygge saa høj en Bure«, der staar endnu den Dag i Dag til Minde Rester af de gamle Mure.

De hvide Taager har lagt sig over Engen og op ad de stejle Bredder ved den gamle Sø. Og ud af Taagen træder da frem den gamle Borg paa Højdedraget hinsides Søen. Stærk og uindtagelig ser den ud til den Side, hvor Vandet skvulper mod dens Mure. Og ind mod Land, mod Nord, er der kun en smal Tange. Over den strækker sig en vældig Kampestensmur. Den er 2 Meter svær²⁾, og den strækker sig i en Længde af 175 Meter tværs over hele Tangen. I det sydøstlige Hjørne og lidt for sig selv ligger et

rundt Taarn, efter Sporene at dømme Borgens eneste. Herr Ebbes Gaard er intet Slot, højt og knejsende med Murtinder og Karnapper, som Fantasien saa ofte maler os en Ridderborg, men en tung, grundmuret Kærne med lavt Kegletag af brune Munketegl, smaa Vinduer og smalle Skydehuller. Højenloftet, der slutter sig til Taarnet, bestaar vel af en enkelt, for Yderenden maaske straatakt Længe med kun én rummeligere Sal under Bjælkeloft og et Par mindre Kamre. Der bliver endnu Plads til et Udhus eller to med Fadebur og Hestestald³⁾; men det hele er smaat, og Mandskabet paa Gaarden i hvert Fald under Herr Ebbes Fravær er ringe. »Der er ingen anden til Værn uden to Svende smaa —«.

Herr Ebbe er dog en mægtig Mand. Derom vidner den vældige Kampestensmur. Og da en Voldgrav yderligere deler Holmen, er hans Borg sa godt som uindtagelig. Og Herr Ebbe selv synes at være af fineste Blod, af Skjalm Hvides berømte Æt. Navnet træffes Gang paa Gang i Slægten. Han kan være identisk med Ebbe Sunesen, hvis Fader var Sune Ebbesen, Sønnesøn af Skjalm Hvide. En Søsterdattersøn af Ebbe Sunesen er Ærkebiskop Jakob Erlandsens Broder, Anders Erlandsen til Højby, der i 1243 erhvervede Pavebrev om, at han og hans Gods aldrig maatte bandlyses⁴⁾.

Herr Ebbe skulde til Island fare, Sin herres erind' at rykte; Hans døtre skulde tage Burø vare, Dem selv til liden lykke.

Ridder Ebbe er borte. Han kan være paa Krigerfærd eller paa Rejse. I saa Fald regner man ikke med saa mange Muligheder. En Vise fortæller, at han er i Rom, en anden, at han tillige er paa Jorsal-Færd, paa Pilgrimsrejse til Det hellige Land. I den her citerede Vise nævnes Island. Den Omstændighed, at det er ved Vintertid, kunde tyde paa, at han er draget mod Syd. Men Hovedsagen er, at han er borte.

De to Forførere.

Herr Vrømmel og Herr Skammel, de lae dem under ø, saa stærke var deres drømme om to saa væne Møer. — Saa lystelig paa Jorden.

Saaledes begynder en lidt yngre Riddervise om Ebbes Døtre. De to Adelsmænd kaldes i Viserne ved forskellige Navne: Vrømmel og Skammel, Bonde og Skammel, Skienild og Brynild, Bonel og Skamel. Man tog sig det frit at lave Navne om for at faa dem til at passe i Rim og Rytme. Hvad de hedder, faar være. Vi kalder dem Herr Bonde og Herr Skammel. De er to unge Adelsmænd, der sammen med deres

Moder bor i en Herregaard i Højby. Der er som nævnt ikke fundet Rester af Gaarden, men om dens Beliggenhed er der næppe Tvivl; det er dør, hvor nu »Holttegaarden«, indtil for nylig Jakob Larsens Gaard, ligger, tæt ved Kirken og ud mod Søen. Den maa antages at have sin Jord i Fællig med Bøndernes som saa mange

Voldstedet ved Borrevang med Rester af Hr. Ebbes Borg.
(H. Ellekilde: Danmarks Folkeminder, 1933).

andre Adelsgaarde, og i det Ydre adskiller den sig kun lidet fra Bøndergaardene. Det er først, naar man kommer inden for Borgeleddet, at man paa Bohavet — kostbare Hynder paa Bænkene, Silke og Sølvkar — og paa de straalende Klæder kan se, at her har rige og selvbevidste Folk til Huse.

De to unge Adelsmænd i de rige Klæder har ikke det bedste Lov paa sig. »Di loffuer sa mangan skønn iomfru och giffuer dem siden haadings-or«, staar der i en af de gamle Viser. Deres gode Ord og Løfter bliver kun til Spot og Spe.

En Nat sker det, fortæller en af Viserne, at den ældste af dem har en mærkelig Drøm, hvor han paa en Ridetur bliver spottet af en af de to Døtre paa Burø hinsides Søen, og han beslutter at ride derover med sin Broder i Herr Ebbes Fravær »og lokke hans Døtre for Had«. Der er dog ikke Tvivl om, at deres rige, men brydske Fru Moder har en Finger med i Spillet. Hun har sine Grunde til at ønske de to Ebbe-

Døtre alt ondt. Det faar saa staa hen, om en af hendes Sønner maaske bærer paa Kærlighed til en af dem, maaske drives af Skinsyge, eller det er Hævn-tørst eller Erobrerlyst, der — med Moderens Tilskyndelse — faar dem til at tage deres Beslutning.

Herr Bonde og Herr Skammel, Ginge med deres moder i raad, Herr Ebbes døttre at gille, Og byde dem spaat og haad.

Den yngste Broder frygtede ved, At byde de Jomfruer skand, Kommer Herr Ebbe hjem med fred, Han hevner det om han kand.

ger de ind i Borggaarden, hvor de binder deres Heste. Og hvor der før var tyst og stille, bliver der nu lydt af tunge Trin — og snart efter af Graad.

Under den højelofts tille, Brøde de Riddere ind; Imod de Jomfruers ville, Komme de i højeloft ind.

Op da vognd de Jomfruer snild', Og tænkte sig om saa vide, Herr Bonde og Herr Skammel Laa hos deres hvide side.

De Jomfruer græde saa mødelig, Og bade dem for deres ære, At de vilde holde sig tugtelig, Og frykte deres fader kiere.

Fra den udtørrede Højby Sø. I Baggrunden til venstre Krat ved Resterne af Burø og bagved Borrevang. Efter Maleri af T. C.

Hans moder blegned i hviden kind, Og blev i huen vred; Ikke haver du din faders sind, Men du est bleven saa red.

Der er ingen hiemme til vern, Foruden de drenge smaa, Vare de end klæde i jern, De kunde eder ikke modstaa.

Aarle om den morgen, Skerped de deres spiud, Silde om den aften, Red de til Buren ud. — Saa listelig de fare.

De Jomfruer græde saa mødelig —

Saa kommer de sildig en Aften, medens begge Jomfruer sover. Med Bulder banker de paa Porten, og med Angst i Sind lukker en af de to Riddersvende op for de to stolte Nabosønner, der paa svedige Heste er kommet i al deres Pragt. Med Støj og Larm spræn-

Opstod' de Riddere og bort hver gik, For Solen skinte over lide, Og takked' for det, de nødigt fik, De torde ikke længer bide. — Saa listelig de fare.

Før Solen skinner over Lide, er de to Riddere igen paa deres Heste, og snart taber Lyden sig af rappe Hovslag paa den frosne Vej til Højby.

»Men oppe paa Vægtergangen staar Ridder Ebbes Døtre, tilhøllende deres fagre Haar. Den yngste af dem, Signelil, bøjer sig ud mod det dybe Vand i Søen neden for Taarnet; Trunde, den ældste Søster, holder hende tilbage og løfter truende Haanden mod de bortridende.«

Den yngste søster gremmed sig fast, For hun sig først til meene: Vi ville springe i søen med hast, Og siunke os ned med steene.

*Den ældste søster svared paa stand: Kier
søster ikke saa, Vi vente vor fader fra Island
hiem, Han hevner det om han maa.*

Maaske har de to ulykkelige Søstre villet overlade Hævnen til Faderen; maaske kommer Faderen ikke hjem saa snart, som i denne Vise fortalt, saa de nødes til selv at tage Hævn; eller maaske vil de lade Skæbnen raade, og Ordene falder, som en anden Vise har dem: »Lader vi det stande, til Gud det hævne maa«. Under alle Omstændigheder følger det sig saa, at de selv kommer til at hævne deres Skam.

Ridder Ebbe vender hjem.

Hen paa Foraaret vender Herr Ebbe hjem fra sin lange Færd. Han rider glad mod sin Borg. Har han været paa Pilgrimsfærd, har han jo al Grund til at være glad og let i Sind. Men næppe er han inden for Burøs svære Mure, før han faar at mærke, at her har Sorg til Huse. Grædende kommer de to Døtre imod ham og fortæller, at de burde gaa med Kone-Klæde paa deres Hoveder: »Herr Bonde og Herr Skammel har skjult vort fagre Haar!«

Ebbe bliver forbitret. Den lange Rejse har været forgæves, om han nu straks igen skal bære Brynje og Sværd.

*Det var gode Herr Ebbe, Han kom fra Island
hiem, Hans kiære døttre begge, De ginge
ham grædende igien.*

*I være velkommen Fader mild, Vi klage
for eder saa saare; Herr Bonde og Herr Skam-
mild, Have skyvlt vor favre haare.*

*Herr Ebbe blev i hiertet bang', For denne
sorgfuld færd: Ilde stedde jeg min reyse lang,
Skal jeg veye mand med sverd.*

*Ikke skal I for vores vild, Førre brynie og
skarpen sverd, Vi ville det selv hevne med snild,
Om vi er ære værd.*

Det skete om den Jule-Nat —

Klokken i Højby Kirke ringer. Ud over den frosne Sø og ud over de sneglitrende Bakker lyder dens glade Kimen. Den kalder sammen til Julefest.

Sommer og Efteraar er gaaet, og Herr Ebbes Døtre er blevet haarde af Sorgen. Man vil vide, at »de gaar aldrig til Aftensang uden dragne Sværd under Skinde«. De har overstaaet deres Barselfærd, de har født »to Sønner saa unge«, og nu bereder de sig paa Kirkegang. Maaske er der pyntet særligt for dem, som det er Skik overfor Koner efter overstaaet Barsel. »De lod Lysen' vride, og de lod Voxen sno, Imod Ebbes Døtre to, De skulde til Kirke gaa«. Men ellers er der Grund nok endda til Pynt og Pragt; det er den store Jule-Messe, der kaldes sammen til. Klemtene falder hurtigere og hyppigere, end naar Klokken ringer nutildags. Og stadig stærkere skinner den hvide Glans af Sneen, ren og blød nyfalden Sne, dunkelt belyst af den bag Disen dultede Maane. »Thi Nat-

ten skrider frem, og det røde Skær i Vest er ikke længer Gløden af Solnedgangen, men et Baal tændt hinsides Søen ovre i Højby paa Pladsen foran Kirken, et flammen- de Juleblus. Det ringer sammen til Julefest. Midnatsmessen begynder.

Inde fra Burø, der som en graalig Masse utydeligt træder frem af Snedisen, kommer to Skikkelser i mørke Vadmelskofter vændrende. Saa listelig de fare. Hen ad Stien gennem Sneen paa den tilfrosne Sø skyder de en Genvej op til Kirken, hvorfra Klokkeklangen runger⁶⁾. Det er den samme Kirke

som nu, kun er der intet Taarn, intet Sideskib og ikke det Vaabenhuss, der er nu. Men Skibet og Koret staar der med de svære Mure af tilhuggede Kampesten. Der er blot ingen Hvælvinger, men Bjælkeloft, og Vinduerne, der senere blev murede til og erstattede med andre, er smaa og sidder højt. Saavel til dem som til Dørene danner de smukke Fraadsten Indfatningen. Kirken er dog forholdsvis stor. Men til den hører ogsaa Kirkefolk fra et stort Omraade, maaske baade fra Nykøbing, Rørvig og Odden, der vel endnu ikke selv har Kirker⁶⁾. Der er ingen Kalkmalerier som nu. Men hist og her er Murene bemalede med Figurer og brogede Vaabenskjolde. I Mellemrummene mellem Vinduerne hænger Smaabilleder af Lidelseshistorien, Christus, der tornekrønet segner eller med gennemstukket Side sænkes i sin Grav.

Det Indre af Højby Kirke.

Klædet paa det store Alter midt for Kirkens Skib er ensfarvet hvidt; »tolv høje Vokslys brænder tre og tre i dobbelt Række paa begge Sider af Krucifixet. Til højre for Enden af Sidegangen, hvor man nu ser et tilmuret Buevindue, straalere, ligeledes betrukket med hvidt, et blomstersmykket mindre Alter med seks Vokskærter foran Billedet af Jomfru Maria, der højt i sine Hænder løfter Himlenes Hersker og Jordens Haab. Men til venstre, paa den anden Side, tænder fire røde Flammer henne paa det mindste Alterbord, viet til Minde om den hellige Helena, som genfandt og fremdrog Guds undergørende Kors og bragte Lindring og Føde til Syge og Faderløse. Ved Siden af det store Alter er opstillet en Krybbe; deri ligger paa Straa med Glorie om Hovedet en Voksfigur, der skal forestille den Nyfødte. Meget tarveligt er det, næsten fattigt, men Folk er ikke saa kunstforstandige, som man senere blev, de synes, at det er ualmindelig pragtfuldt.

Det skeede om den Julenat, Der Folkene ginge til Messe. Rundt om ligger de paa Knæ med en Lysestump brændende foran sig paa Stolestadet, et Par af de rigeste læser i et haandskrevet Breviar, men de fleste har ingen Bog og kan heller ikke læse, om de ogsaa havde nogen; alligevel brænder Lysestumperne foran dem, og med Ansigtet gemt i begge Hænder beder de, saa godt de formaar. Der er intet Orgel; fire Chordrenge i hvide Skjorter, den ene svingende et Røgelseskar, staar rundt om Krybben og synger Julesangen: *Christus nobis natus est; venite, adoremus!*

En af Stemmerne er udmærket smuk; medens Præsten i sin røde Messehagel staar foran Højalteret og sagte læser noget op af en Bog i Pergament, fra Tid til anden bøjende Knæ, gentager denne Stemme klart og fyldende hele Kirken sit: »*venite adoremus!*«⁶⁾

Aller sidst bag hele Skaren kommer de to Kvinder fra Burø.

*For da gaar den yngste,
Hun skinte alt som Guld,
Efter gaar den ældste,
Og hun var sorrigfuld.*

*Det var Ebbe's Døtre to,
De gænger i Kirken ind,
De bærer saa meget af røde Guld —
Og Sværd under Skarlagenskind.*

De træder ind ad den Dør, der nu ikke findes mere, men hvis Omrids endnu ses i Muren, Kvindernes Indgang i Kirkeskibets nordre Side, modsat Mændenes. Den ene ser sig sky omkring, ligesom undseende sig for Folk i Kirken; saa dypper de hver en Finger i Vievandskarret og gaar sammen op ad Kirkegulvet. Ved et Stolestade standser de, knæler uden for det, korsende sig flere Gange, som om de ikke længe havde været i Kirke, og tilkendegiver derefter ved en Bevægelse to Bondekoner, som sidder derinde, at de ønsker Plads ved deres Side.

*Det skeede om den Jule-nat, Der folkene
ginge til Messe: Herr Ebbes døttre de reyste
sig brat, Deres Knive monne de hvesse.*

*Hvi monne Herr Ebbes døttre to, Fanged
saa underlig en færd, Men de kund' ikke til
kirken gaa, Foruden dragne sværd.*

*Fru Mettelil rødned i sine kinder, Og smi-
led under skind: Staar op I Dannekvinder, Og
lader mine Sønnekoner ind!*

Den sidste Sætning kommer oppe fra den første Stol i Kirken. Det er en skarp Kvinderøst, der skærer gennem Sangstemmens Venite adoremus. Det er de to unge Ridderes Moder, der i hele Kirkefolkets Paahør slynger disse Ord i Had og Haan mod de to nyankomne Kvinder. Alles Øjne er rettede mod dem. Karlene puffer hinanden i Siden og griner højlydt. Der er pludselig Morskab midt i alt det højtidelige.

»Stat op, I Dannekvinder, lader mine Sønnekoner ind!« Den yngste af de to udstøder et svagt Skrig og falder sammen; men bleg og skælvende griber Søsteren hende og fører hende bort. Snart er Messen sunget til Ende. Det rasler nede ved Mændenes Indgang mellem de afspændte Vaaben, der under Messen er opstillede langs Væggen. Den lille Sølvklokke ringer foran Alteret til Agnus Dei. De to Søstre kommer atter til Syne henne i den mørke Baggrund. Ingen har hørt dem tale sammen. Her behøves ikke Ord. De forstaar hinanden. Hvad de i lange Nætter har hvisket om derude paa Burøs Højenloft, det staar nu for dem ikke som Drøm og Fantasi, men som Virkelighed, kaldt frem af de Ord, der ramte dem værre end Svøbeslag. For de ved det godt, at den samme Kvinde, der slyngede denne Haan imod dem her denne hellige Julenat, hun har forbudt sine Sønner at indgaa Ægteskab med dem, med Ebbe-Døtrene fra Burø. Et gammelt Had har hun til dem. Hvilken Hævn havde hun nu ikke faaet.

Hr. Ebbe's Døtre. Efter Relief af Agnes Slott Møller

»Paa mit Relief, skriver Fru Slott Møller i sin Bog »Folkevisebilleder«, gaar »Hr. Ebbes Døtre« frem under Kirkebuerne, over deres Hoveder ses de sorte Jernlysekroner med de hvide Lys og gyldne Lysflammer; den yngste Søster, der gaar forrest, løfter stolt sit blonde, ubedækkede Hoved, hvorm Haaret er lagt i Fletning; hun er indhyllet i en lang Kappe, der er helt oversyet med gyldne Ornamente.

»For da gik den yngste, hun skinte alt som Guld«.

Bag hende gaar den ældre Søster med bøjet Hoved, men ubedækket Haar, hendes Udtryk er kummerfuldt, paa den Kappe, hun er indhyllet i, ses, i en Bræmme, en Flok sorte Fugle paa gylden Bund.«

»Efter gik den ældste — og hun var sorrigfuld.«

*Herr Bonde og Herr Skammel, Ginge sig
at ofre frem. Jomfru Trunde og saa Signild,
Traadte fast efter dem.*

De to Søstre følger med Kirkefolket. Den ene tøver; men den anden griber hende om Haandleddet og fører hende frem, hvor Mængden stimler sammen ved Krybben for at kysse Christusbarnets Fod. »En ung Mand, der ogsaa ligger paa Knæ, kaster pludselig begge Armene ud fra sig og pladsker med Ansigtet ned i Stengulvet; Haandfanget af en Daggert sidder ham i Ryggen; bagved staar dødbleg med sit lange, nedfaldende Haar skinnende i Lyset af Alterkærterne den yngste Søster fra Burø, sanseløs med halvaaben Mund, uafadelig korsende sig, hurtigt og forvildet. Kordrengen slænger af Skræk Røgelseskarret fra sig; det falder klirrende ned og slukkes i en rund Pøl af rødt, der med Klukken som af en Flaskehals hurtigt samler sig paa Flisen under Munden af den Dræbte.«⁷⁾

Saa skingrer et Skrig gennem den frygtelige Stillehed. En Mand og en Kvinde staar Ansigt til Ansigt. En Gang før har de stirret hinanden i Øjnene, medens det ene Aasyn var hvidt af Rædsel. En Vinternat derude i Burøs Jomfrubur. Nu er det ham, al Farve er veget fra, nu er det ham, der hjælpeløs viger for hendes Blik. Han ved, at bag Skarlagensskindet glimter Hæftet af et Sværd i hendes Haand. Han har ikke set det; men han ved det af hendes Blik. Bleg som Døden viger han Skridt for Skridt ned mod Kirkens Udgang. Ingen staar i Vejen for de to, der ikke slipper hinandens Øjne. Ingen rører sig, ingen giver en Lyd fra sig, det er næppe nok, at man drager Aande.

Jo, en er der. Ridderens Moder. Det var fra hende, Skriget kom, et skingrende Skrig, da hun rejste sig fra sin ene Sønns Blod og saa al Kirkefolket staa som lammede, blot følgende med stive Blikke de to dernede i Kirken.

I et Nu er hun dernede. Med sit eget Bryst søger hun at dække en vaabenløs Mand. Et Sekund staar Kvinde mod Kvinde. Da gnistrer det i den unges Øjne; og i samme Nu, den unge Mand med et Spring vil søge at naa Døren, lyner et Sværd over Moderens Skulder og flænger ham Halsen op under Hagen; han gaar bagover mod det nærmeste Stolestade, raller et Øjeblik og synker saa livløs sammen med Blodet strømmende ud af det gabende Saar.

Et haanende Udbrud, brutalt, ligesom farvet af det stænkede Blod, undslipper den, der førte Hugget. Men Moderen hører det ikke; hun er blevet stum og har med stive Øjne stirret sanseløs paa den Døendes Krampetrækninger. Et Suk af Forfærdelse lyder som et tungt Aandedræt gennem Forsamlingen; men ingen rører sig. Den ældste Søster har taget den yngste med sig bort; henne ved Kirkedøren brister hun højt i Graad; saa bliver det atter aandeagtigt stille. Kun klukker det sagte som skvulpende Vand, og Juleblusset flammer op.

*Norden i det Vaabenhus Drog Jomfru
Trunde sit sværd, Sonden for det alterlius Fik
Bonde saa stor en ufærd.*

*Norden for det alter klar, Drog Jomfru
Signelil sin Kniv, Neden ved den Kirkedør,
Herr Skammel mistede sit liv.*

*Her staar vi nu, Enker to, For vi ere ikke
mø, Tager i nu eders sønner to: Æder dem til
salt og brød. — Saa listelig de fare.*

Kirken lyses i Band.

Klokken ringer ikke mere til Messe i Højby Kirke. Dens Gulv er farvet rødt af de myrdede Ridders Blod hin hellige Julenat. Det Blod lader sig ikke tvætte af. Pavens haarde Straf har ramt den Kirke, der saa skændigt blev vanhelliget, har ramt de to Ebbe-Døtre fra Burø og har ramt den hele Menighed, i hvis Paasyn den blodige Udaad fandt Sted.

*Syv vinter efter dette mord Stod Højby
kirke i ban; Der blev ingen prædiken gjort,
Ej heller jordet en mand.*

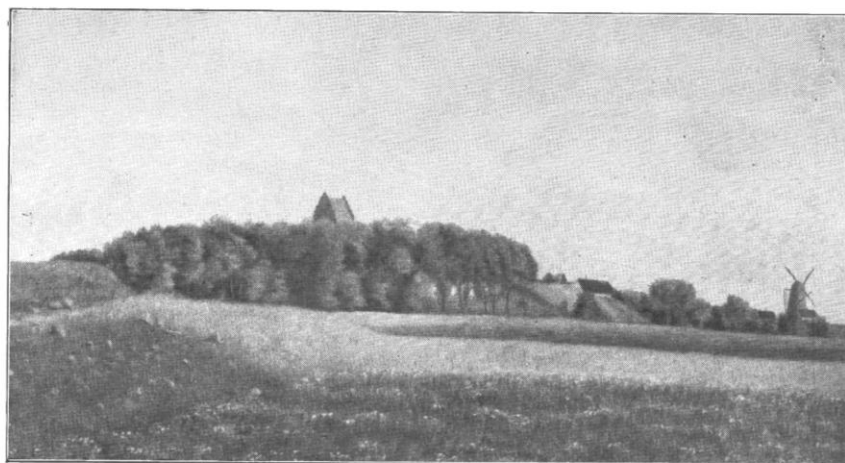
Ude hinsides Søen i den af Burøs Bygninger, hvis sparsomme Rester endnu kaldes »Jomfruborgen«, henlevede Herr Ebbes ulykkelige Døtre saa trange Aar. Skyede af alle og knugede af Kirkens Forbandelse har de i deres Ensomhed haft Stunder nok til at tænke over deres sørgelige Skæbne og over det Ord, de ikke forstod: »Hævner Eder ikke selv!« Indesluttede i det ensomme Taarn har de ikke blot følt den jordiske Bandlysning, men har ikke kunnet være i Tvivl om, at det, de havde gjort sig skyldige i, gjorde dem fortabte ogsaa hisset.

Den ene af dem elskede maaske den, hun dræbte, højere end det, hvorfor hun dræbte ham. Det havde hun Lejlighed nok til at tænke over mangan Aften,

naar Bølgerne i Søen, farvede røde af Solnedgangen, skvulpede under Taarnet og klukkede med en Lyd, der mindede hende om den røde Strøm, hvori Røgelseskarrets Gløder hin Julenat slukkedes.⁸⁾

Det gaar dog ikke saadan, at de to Søstre maa leve Resten af deres Liv som bandlyste Fanger. Maatte deres Fader, Ridder Ebbe, ikke »føre Brynje og skarp Sværd« for dem, maa han den tunge Vej med Bønskriftet til Paven eller til dennes Repræsentant, Roskildebispen, og omsider opnaas der Aflad. Paa en gammel, længst forsvunden Altertavle skal man kunne

Men et Sted maa de have at begrave deres Døde, om de end ikke kan komme i indviet Jord, og et Alter maa der til, foran hvilket der kan gives til Ægte, og hvor de liggende paa deres Knæ kan fremmumle Bønner om Naade og Fritagelse for Kirkens Straf. Paa et af de højeste Punkter i Byens Nærhed, paa en Bakketop nær alfar Vej og med skovklædte Højdedrag omkring, bygger de et Kapel. Det kommer til at ligge østen for Højby, paa Helenehøj, hvis ene Bakketop hedder Illingebjerg. Og hertil søger saa Sognets Folk, Aar efter Aar, indtil den Dag oprinder, da Pa-

Højby Kirke set fra den udtørrede Sø. Mellem Kirken og Møllen ses Holtegaarden.
Efter Maleri af A. C.

have set Jomfruerne holde Afladsbreve i deres foldede Hænder og Faderen ligge knælende for Paven.

Men efter deres Død blev der sunget Vise efter Vise om de to Ridderdøtre. Og Sagn blev digtet om Blodpletterne, der ikke forsvandt:

»Men det var dog en stor begaaet Synd,
Og derfor fandt i Graven ej de Ro;
I Kirken spøge de hver Midnat end,
Naar Maanen skinner bleg og blander sig
Med deres løse, lange, gule Haar;
Imens de svæve hen ad Kirkegulvet
Og bukke sig ned mod Blodpletterne,
Med hvide Lokker bort at viske Blodet;
Men ej det lykkes, Pletten gaar ej bort,
Og naar saa Klokken slaar i Taarnet tolv,
Forsvinde de med Suk.«⁹⁾

De bygde et Kapel —

I syv Aar staar Højby Kirke i Band. Knugede af Pavens Forbandelse, af Bevidstheden om Syndens Blodpletter inden for Kirkens hellige Mure og med frisk Erindring om, hvad de hin Julenat var rædselslagne Vidner til, har Sognets Beboere tunge Aar.

ven løser Kirken af Band, og de en skøn Julemorgen kaldes ud af deres Huse for at lytte efter Lyden, de kender saa godt: det er Kirkeklokken fra Højby, der ringer! Efter syv lange Aars Stilhed bag stængte og forseglede Døre fyldes Kirkerummet paany. Igen lyder det over den højtidssstemte Skare: *Christus natus est!* Og ud over den snedækte Sø og ud over Bakkerne og Skovene lyder Klokken glade Klemten, paa ny, saa stærk, som skal den nu aldrig op-høre at kalde.

De bygde et Kapell paa Ellenebjerg, Det søgte kvinde og mand, Til Paven formildte deres sorg, Og løste deres Kirke af ban. — Saa listeligt de fare.

NOTER

- ¹⁾ Borrevang = Borgens Vang, jfr. J. H. Larsen: Holbæk Amt.
- ²⁾ Daniel Brun: Land og Folk.
- ³⁾ Thor Lange: Skizzer og Phantasier.
- ⁴⁾ Jfr. Agnes Slott Møller: Folkevisebilleder og Adelsaarbogen.
- ⁵⁾ Thor Lange. ⁶⁾ H. V. Clausen: Fra Holbæk Amt.
- ⁷⁾ Thor Lange. ⁸⁾ Samme. ⁹⁾ Oehlenschläger: Dina.

KILDESTEDER

Der skal nu gives en kort Oversigt over, hvorfra man nu ved eller tør antage, at Begivenheder engang har udviklet sig som foran fortalt.

1. FOLKEVISERNE

Det ældste kendte Vidnesbyrd om Kirke-Mordet er en Folkevis, der i Aaret 1691 er meddelt Lægen *P. Deichmann* af Hr. Peder Viskinge. I sin Dagbog har Deichmann noteret, at den gamle Vise aldrig har været trykt, og at »den skal være komponeret i Anledning af en Historie, hvilken endnu i Højby ved gamle Folks Tradition konserveres, og hvor endnu den Høj vises, paa hvilken de i syv Aar forrettede deres Gudstjeneste, medens Kirken var i Pavens Ban.« Visen har til Overskrift: »En gammel Vise om Hr. Ebbe, som boede paa en Øe, hvilken kaldes Buur-Øe, udi Høybye Sogn i Aads Herred.«

Der synes dog ikke at være Tvivl om, at Viseopskriften har været bearbejdet af en, der har kendt Begivenheden fra anden Side; bl. a. er Navnet »Buur« (i Stedet for »Kviste«) og de 7 Aars Bandlysning føjet til. Det er ret sandsynligt, at det er Hofpoeten *Ahasverus Bartholin*, Søn af Højby-Præsten Eske Berthelsen, der har bearbejdet den.

Der findes yderligere to danske Folkeviser om Hr. Ebbes Døtre og tre islandske Folkeviser over samme Emne. De er antagelig Oversættelser, ligesom der findes Oversættelser til Tysk og Engelsk. Af alle disse er det kun den ene, der henfører Visen til et bestemt Sted, til Højby i Odsherred. De to andre Viser har Navnene »Kviste« og »Queso«, en ukendt Borg, maaske tilfældigt opdigtede Navne. De andre Steder her i Landet, der har været omtalt som mulige Hjemsteder for Kirkemordet, er der et saa spinkelt Grundlag for at regne med, at de her blot skal nævnes: Vivild ved Randers alene paa Grundlag

af en Gisning af Fru Anna Krabbe i 1610, Tem ved Silkeborg, hvor der i 1667 forekommer et Sagn om en ung Pige, der dræbte sin Forfædres Fader i Kirken, og Farsø i Himmerland, hvor to Søstre skulde have dræbt to Adelsmænd i Fredbjerg Kirke, der derefter blev nedlagt, men hvor Motivet mangler. En interessant Parallel er endvidere af Hans Ellekilde fremdraget fra Hyby i Skaane. Den har en slaaende Lighed med, hvad der berettes fra Højby, hvad følgende lille Citat af en svensk Opskrift fra Aar 1730

Holtegaarden i Højby ved den gamle Søbrø.
(H. Ellekilde: Danmarks Folkeminder Nr. 40.)

viser: »Der har her i Hyby været en Herregaard, hvoraf der endnu ses Rudera, og der har herpaa boet tvende Junkere, som af tvende Jomfruer er dræbt en Julenat i Kirken for den Voldsomhed, der var hændt dem af samme Junkere, hvorfor Kirken blev af Paven sat i Band i 7 Aar og Gudstjenesten holdt paa en Høj, som kaldes Ellebærg.« Det er

imidlertid utvivlsomt rigtigt at slutte, at dette Sagn i Skaanes danske Tid er overført fra det sjællandske Højby, der ofte er set stavet Hyby og endnu af mange udtales omtrent som Hyby. Hans Ellekilde følger til:

»Baade i Fredbjerg og Hyby udvikler det odsherredske Sagn sig bort fra Voldtægten som Dråbets Motiv over i Motivet Lunefuldhed eller Forbitrelse over for hævet Forlovelse, en Udvikling, som ogsaa har gjort sig gældende i den alleryngste Højby-Overlevering. Vi kan jo ogsaa, naar vi anskueliggør os Virkelighedsbegivenheden, let forstaa, at ogsaa de to myrdede Riddere maa have haft deres Tilhængere, i Medhu for dem, i Modhu for de voldsomme Jomfruer. Disse Tilhængere har fremstillet Sagen paa deres Vis, lagt saa meget som muligt af Skylden over paa Morderskerne, fremhævet deres Lumskehed i Udførelsen af Mordet, tiet om Brødrenes Voldsdaad, om Modernes haanende Ord i Kirken og vasket Brødrene saa rene som muligt. Denne fra Brødrenes Tilhæng udgaaede Sagnfortælling har utvivlsomt haft lettere ved at trives ude omkring end hjemme i Højby, hvor Søstrenes Tilhængere havde Magten. I alle Tilfælde er Hovedmassen af Højbys Sagnoverlevering og hele Viseoverleveringen udsprunget af den i Søstrenes Parti herskende Sagnfortælling om Mordet paa de to

Brødre i den til Jomfru Marie indviede Kirke i Højby.»

Den i denne Artikel foran citerede Vise findes i Peder Syvs bekendte Visebog fra 1695, her efter Udgaven 1787: »200 Viser om Konger, Kemper oc Andre«. Den er saa godt som enslydende med Peder Viskinges Opskrift og er den, der hovedsagelig danner Grundlaget for den efterfølgende Tids Behandling af Mordet. Peder Syv følger følgende Forklaring til Visen:

»Herr Ebbes Døtre vare paa Borg i en Søe strax ved Højby; samme Borg kaldtes og Burøe, liggende i Højby Sogn i Odsherred. Herr Ebbe selv var rejst til Island, mens dette skeede, saasom tidt findes i Viserne. Men jeg meener, at her heller forstaaes Jorsals Land og Færd, hvor flere reyste hen Pilgrims viis end til Island. Der findes endnu afmalet i Højby Kirke som Assverus Barthol. fød der paa steden, haver sagt mig Historien, hvorledes Ebbes Døtre ligge med Aflads-Breve paa Sengen; men den tredie Dotter haver intet, saasom uskyldig i alt dette, og derfor ey have Aflad behov: Item at Faderen kommer krybende til Paven, og annammer selv af hannem Aflad og Løsgivelse paa det Forbud og Band, som Højby-Kirke var udi i syv Aar. Kapellet var bygt strax ved Højby, hvor der hultes Messe og de døde begroves. Der var ogsaa en Herregaard i Højby (som nu er en stor Bondegaard) hvor disse Junkere med deres Moder boede. Der findes og en anden Holm i en anden Søe, hvor ogsaa har været en Herregaard. Der er og Troldestuen i en Høj derhos, hvorom fortælles en lang Snak.«

2. GAMLE SKRIFTER

Adskillige af ældre Tiders Historieskrivere beretter om Herr Ebbes Døtre.

Biskop Erik Pontoppidan fortæller derom i sin paa Tysk skrevne Danmarksbeskrivelse, »Theatrum Daniæ«, Bremen 1730, men skriver selv, at han har sine Oplysninger fra Andr. Vellejus og Peder Syv. Pontoppidan, der ikke altid er saa paalidelig i sine Oplysninger, benævner Stedet G o y b y Kirke i Ottsharde og fortæller, at Ebbes Døtre ligger begravet i Kirken, og at man over deres Grave ser Billeder af dem med Afladsbrevene i Hænderne. »De var Døtre af Herr Ebbe fra Burø«. I sin ligeledes tyskskrevne Kirkehistorie »Annales Ecclesiæ Daniæ« fra 1744 har Pontoppidan en lignende Beretning, dog at her nævnes Højby Kirke i Ottsharde. Men Pontoppidan sætter her et bestemt Aarstal, 1366. Han vilde »slaa et kronologisk Søm igennem Beretningen«. Det er ikke blot for egen Regning, Pontoppidan fastslaar dette Aarstal; men det er utvivlsomt forkert. Vi ved ikke, hvornaar Mordet er sket. Men sandsynligvis er det sket langt tidligere, jfr. ogsaa Hans Ellekilde, Sv.

Grundtvig og Agnes Slott Møller. Naar Tiden her er sat til 1200—1240, er det navnlig med Holdepunkt i det Pavebrev, Anders Erlandsen til Højby erhvervede i 1243 — at han og hans Gods aldrig maatte bandlyses. Hvorfor skulde han træffe denne usædvanlige Forholdsregel, hvis der ikke netop i samme Sogn var en frygtelig Bandlysning i frisk Erindring. Svend Grundtvig mener ogsaa i sin Folkevisesamling, at den i Visen omhandlede Begivenhed næppe kan være stort yngre end Aar 1200.

Men Erik Pontoppidans Tidsfæstelse blev i den efterfølgende Tid grebet med Begærlighed og gaar igen Gang paa Gang, saa meget mere, som det er det eneste bestemte Tidspunkt, der har været nævnt i Forbindelse med Mordet. Det er dog fri Fantasi, helt uden noget som helst Holdepunkt. Derfor er det ogsaa fri Fantasi, naar man har nævnt bestemt Pavens navn (Urban den 5.) m. v. i Forbindelse med Bandlysningen.

Højby-Præsten J. H. Schow har derimod i et Haandskrift fra 1756 »Højby Sogns Specialia« givet et meget værdifuldt Bidrag til Mordets Stedfæstelse og dets nærmere Omstændigheder. Den bygger paa den ældgamle Folkeoverlevering, Sagnet i Folke-munde, uafhængigt af Folkeviserne, men har Tilføjelser, der stammer fra Provst Arctander (i Egebjerg 1736—62), der igen bygger paa Peder Syv og Pontoppidan. Det gengives her efter Hans Ellekilde: Højby Sogns Folkesagn. Hvad der tydeligt nok ikke er Folkeoverlevering, men upaalidelige Tilføjelser, er sat i Parentes.

»Ved Borrevangs Heste-Hauge ligger ud til Højby Søe et stort Stykke Jord af Ager og Eng, tilhørende en Bondegaard i Højbye. Derpaa sees endnu kiendelige Rudera af et Slot eller Borg, hvoraf den vedliggende Heste-Hauge bærer sit Navn Borre- eller Borge-Vang, og Stædet selv Borret eller Borget (eller Burø). Paa dette Borg skal (i det 14. Seculo udj Kong Waldamar den 3dies Tiid) have boet en Adels-Mand, navnl. Ebbe, der havde 2de Døtre (Trunde og Signild). I Højbye boede en Adelig Frue, som hafde 2de Sønner, (Hr. Bondo og Hr. Skammel;) Da nu Adelsmanden Hr. Ebbe (eller Ebbo) en Tiid er fraværendes (enten udj Krigs-Tieniste eller Pillegrims Gang,) kom Fruens 2de Sønner til at besvangre Adelsmandens 2de Døtre. Og fordi den Adelige Frue icke vilde tillade Ægteskab imellem Hendes Sønner og dem, men engang ved Missetiid, da de komme ind i Kirken, drev Spot med dem, i det hun sagde til Sogne-Quinderne: »Staaer op I Danne-Quinder, og lukker mine Sønne-Quinder ind!« besluttede disse Jomfruer Self at hævne deres Skam, og derfor, just Juule-Nat, da de komme til Misse-Tienisten, hafde taget hver sin

Dolk eller Sværd hemmeligen med Sig. Som nu ogsaa Fruen med Sine Sønner indfandt sig i Kirken til samme Tieniste, faldt enhver af disse Jomfruer sin Elsker an. Den Ene ihjelstak Sin i Vaaben-Huset, Den anden sin ved den Nordre Siide af Alteret; formedelst denne blodige Gierning, hvorved Kirken blev vanhelliget, maatte Paven (Urbanus den 5te, som da sad,) erklære Kirken vanhellig og Uværdig Guds Tienistes forrættelse, da imidlertid et lidet Capel blev opbyggt paa Ellene-Bierg, som forhen er mældet om, hvor de Hellige Ting bleve imidlertid forrættede og de døde begravede.»

Lidt før i Haandskriftet skriver Schow: »Paa Ellen-Berg, Østen for Højbye, findes endnu Kiende-Tegn, at Folk ere der begravede i de syv Aar, da Højbye Kirke stod i Ban.« Lidt senere hen skriver Schow: »Endnu strax ved ovenmeldte Borg findes et andet, dog meget mindre Stykke Jord, bestaaendes af en Backe og Mose-Eng, som endnu kaldes Jomfrue-Borg eller det lidet Borg.« Og for egen Regning tilføjer han: »Vel troeligt, at der har staaet en liden Bygning, i hvilken fornævnte Jomfruer for det begangne Mords Skyld ere blevne bevarede som i et Fængsel, indtil Pavens Af-lads Brev ankom.«

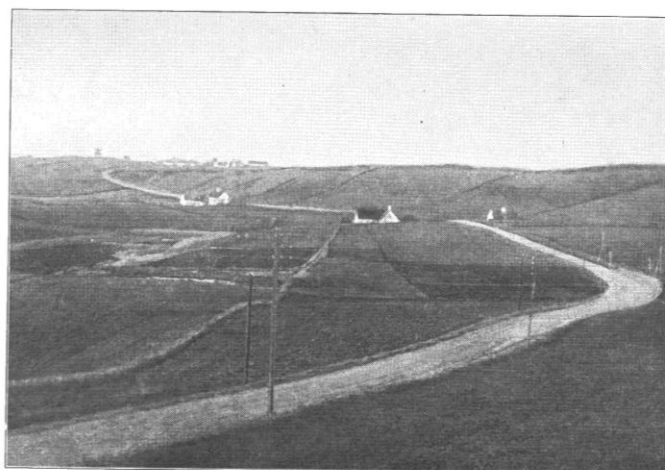
I Hofmann's *Fundationer*, 1762, fortælles om Drabet paa Grundlag af Syv og Pontoppidan, og der nævnes Altertavlen, hvorom længere fremme. Endvidere staar der: »Ved Borrevangs Heste-Hauge ud til Højby Sø sees endnu Rudera af Herr Ebbes Slott, som kaldes Boret eller Burøe. Endnu findes en liden Bygning strax derved, kaldet Jomfruborg, hvor der meenes, disse to Jomfruer sad fangne, til de fik Pavens Ablæss.«

I *Thieles Folkesagn* gives i Afsnittet om Kirker og Klostre en Beretning, der i det væsentlige følger Peder Syvs Folkeviser. Der er dog her — som flere andre Steder — den Afvigelse, at Tilraabet »Stat op I Dannekvinder« skal være faldet en tilfældig Søndag i Kirken. Ebbes Døtre bliver da saa forbitrede over denne Haan i Kirkefolkets Paahør, at de beslutter at tage en blodig Hævn og Julenat bringer den til Udførelse.

Endvidere findes Kirke-Mordet omtalt i *Suhms*

Danmarkshistorie og en Række andre Danmarksbeskrivelser. *Trap* bygger paa Peder Syvs Vise og Pontoppidans fejlagtige Aarstal. Ganske enkelte Forfattere anfører ikke Højby som Stedet. Svend Grundtvig udtrykker Tvivl i saa Henseende, og *Daniel Brun* skriver i sit Værk »Danmark, Land og Folk«: »Borrebakken eller Storeborg, anlagt paa en Halvø i den udtørrede Højby Sø, som mod Land har været afspærret med en godt 2 m svær og ca. 175 m lang Kampestensmur. Naar Sagnet stedfæster Folkevisen

om de to Søstre, som dræbte deres Forfædere i Kirken, til Højby Sogn, er dette næppe rigtigt.«

Udsigt fra »Troldehøjen« i Stenstrup mod Kirkeaaen, i Baggrunden Lumsaas.

(Ellekilde: Danm. Folkeminder Nr. 40.)

3. I FOLKEMUNDE

Det vilde føre alt for vidt her at bringe Citater af, hvad der paa Stedet fortælles om Mordet i Højby Kirke. I Almindelighed kan der ikke lægges nogen stor Vægt derpaa, da de oprindelige Beretninger er blevet noget variere

fra Tid til anden og fra Mund til Mund. Men Hovedsagen er, at Kærnen er den samme: de to Ridderdøtres Drab i Kirken af deres Forfædere og Kirkens Bandlysning. Iøvrigt kan det ganske kort siges, at hvad ældre Folk paa Stedet har fortalt, i alt væsentligt stemmer sammen med den foran givne Beretning. Et værdifuldt Arbejde er af Arkivar *Ellekilde* gjort for at samle Folkeminder ogsaa om dette Emne. I saa Henseende henvises til hans Bog »Danmarks Folkeminder Nr. 40« med Hovedartiklen »Højby Sogns Sagn«, hvor der gives en udførlig, saglig Redegørelse for Kilderne til »Hr. Ebbes Døtre« med Sondring mellem, hvad der stammer fra Vise, og hvad der stammer fra Folkesagnet paa Stedet og med Fremdragen af adskilligt nyt.

Paa et Punkt har der været en Del Usikkerhed. Det er angaaende Stedet — eller Stederne — for Gudstjeneste under Kirkens Bandlysning. Der findes i Højby Sogn et Bakkeparti, der hedder »Ellinge-

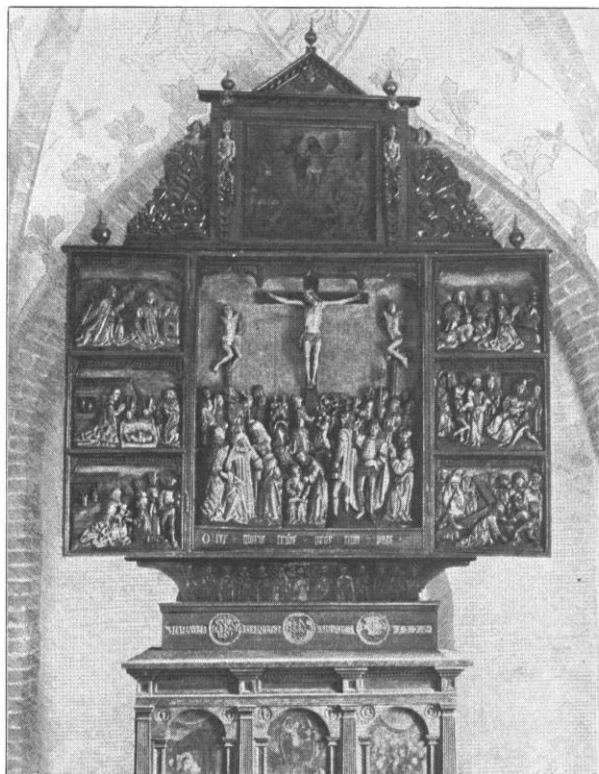
bjerg» og et, der hedder »Helenehøj«. Hvad de har heddet i ældre Tid er uvist. I Beretningerne om Ebbes Døtre og Bandlysningen nævnes mange forskellige Navne, men gerne en Sammenblanding af de to her nævnte, f. Eks. Ellenebjerg. Da ogsaa de indsamlede Folkeminder peger snart mod det ene og snart mod det andet Sted, har man altsaa heller ikke i Sagnet haft nogen Vished. Da en Bakketop ved Helenehøj bærer Navnet »Illingebjerg«, ligesom det imidlertid nær, at det er den, der har ledet Tanken hen paa det nu lange bedre kendte Ellingebjerg. Sandsynligheden er langt overvejende for Bakketoppen paa Helenehøj, jfr. ogsaa, at der i en af de indsamlede Opskrifter angives, at Kirkehandlingen foregik »ved Teglværket«, d. v. s. Helenehøj Teglværk, og at det i Befolkningen ogsaa almindeligvis er Helenehøj, man hører nævne.

At der imidlertid ogsaa kan være Tale om et helt andet Kapel, skal her ganske kort omtales. Det er muligt, at man, saa længe Bandlysningen varede, havde et Gudstjeneste-Sted ogsaa i den vestlige Del af Sagnet. Beretningerne herom er det dog sikrest kun at opfatte som Sagn. Kapellet skulde have ligget ved »Kirkeaaen« umiddelbart Øst for Lumbsaas. Sagnet er spundet saa meget sammen med andre Sagn — om et Kapel, før Højby Kirke byggedes, og om de vel sagtens til Minde om en ulykkelig Hændelse rejste Trækors ved Vejen mellem Stenstrup og Lumbsaas. Disse Trækors blev senere til »Korsstenene«, store Stenbunker, idet Vejfarende kastede hver en Sten, stor eller lille efter Størrelsen af den Synd, der derved skulde opnaas Tilgivelse for, til de efterhaanden

voksende Bunker. Der er ved Udgravninger i 1906 fundet Murrester fra en Teglovn. Saadanne byggedes, hvor Murstenene skulde anvendes. Men Tilknytningen til nærværende Beretning om Ridder Ebbes Døtre er saa spinkel, at her blot skal henvises til Hans Ellekildes Behandling af de paagældende — og iøvrigt ikke uinteressante — Sagn i D. F. 40.

4. DEN GAMLE ALTERTAVLE

I de tidligere omtalte Oplysninger, som Peder Syv havde faaet fra *Ahasverus Bartholin*, Præstesønnen fra Højby, var nævnt et Billede i Kirken med Skildring af Frigivelsen fra Pavens Band. Provst *Arctander* nævner Billedet som Altertavle. Pastor *Schow* skriver i 1756: »Historiens Vished sluttes deels af en gammel Alter-Tavle i Kirken, af hvis Malnings liden Levning kand sees, at Jomfruerne have det Pavelige Aflads Brev i Hænder —« og senere: »I samme Tafle staar og een af Paverne i Billedhugger-Arbeyde.« I Aaret 1808 skriver Pastor *Brockdorff*, at den omtalte Altertavle er forsvundet, og al Efterspørgen har været for-

Den nuværende Altertavle i Højby Kirke.
(Ellekilde: D. F. Nr. 40.)

gæves. Men nogle Aar senere indberetter han, at der som Levninger fra den katolske Kultus i Kirken er »afsides hensatte« et ca. 2 Alen højt Mariebillede og »en Helgenfigur af samme Højde, ligeledes af Træ, i bispeligt Costume, med den højre Haand udstrakt«. Senere skriver han, at Helgenfiguren skal være en Efterlignelse af den Biskop, ved hvis Hjælp Faderen erhvervede Aflad for sine Døtre og Løsgivelse for Kirkens Inderdict.

Af størst Betydning i denne Forbindelse har dog *J. H. Larsens* Bog om Holbæk Amt. Larsen, der er

født i Nykøbing 1773, skriver: »For 50 Aar siden har jeg selv seet i Kirken nogle Malerier, saavidt jeg erindrer paa Korsdørene, hvorpaa var afmalet Hr. Ebbe paa Knæ for Paven og begge Jomfruerne med Afladsbreve i Hænderne.« Ogsaa andre Vidnesbyrd er der om den gamle Altermavle, saa det er med fuld Føje, at H. Ellekilde kan slaa fast, at Altermavlen virkelig har været til, at den har stammet fra katolsk Tid, at den 1572 er blevet afløst af den nuværende Altermavle, og at der har været Billeder i de to maledede Felter, der i det mindste af Almuen kunde tydes som forestillende, at Hr. Ebbe knæler for Paven for at opnaa Fritagelse for Højby Kirkes Bandykning, og at to af de tre Døtre paa Billedet opnaar Afladsbreve af Paven. Den gamle katolske Altermavle bliver derved Vidnesbyrd om, at der fra ældre Tid har levet et Sagn i Højby Sogn, hvis Hovedtræk ganske svarer til, hvad Visen fortæller.

SLUTNING

Naar man sammenfatter de Omstændigheder, der taler for, at det gamle Kirkemord i alt væsentligt er foregaaet, som det her er skildret, vil man se, at et enkelt, soleklart Bevis ikke er ført. Men de Vidnesbyrd, der foreligger, er saa mange og saa troværdige, at de tilsammen danner en saa stærk Formodning,

at man roligt kan opfatte dem som et samlet Bevis. Disse Vidnesbyrd er da navnlig følgende:

- 1) Deichmanns Vise-Opsskrift, benyttet af Peder Syv.
- 2) Den gamle, nu forsvundne, katolske Altermavle.
- 3) Præsten J. H. Schows Optegnelse af det egentlige Højbysagn.
- 4) Talrige historiske Skribenters Omtale af Begivenhederne.
- 5) I Folkemunde lever Fortællingen om Ridder Ebbes Døtre den Dag i Dag udbredt og usvækket.
- 6) Resterne af Burø og Navnet Borrevang, hvortil ogsaa kan føjes, at Holtegaarden ifl. la Cour: Danske Gaarde menes at være »en Del af en fordums Hovedgaard i Højby, som Kong Vald. Atterdag 1365 skal have ladet nedrive og udstykke.«
- 7) Alle andre Steder, hvortil man har søgt at henhøre Visen, har vist sig at have ingen eller saare ringe Formodning for sig.

Der kan saaledes ikke være Tvivl om, at den smukke gamle Højby Kirke, hvis svære Kampestensmure i disse Aar kan fejre 800 Aars Jubilæum, rummer Minder om et saa blodigt og saa skæbnesvangert Drama, at det 700 Aar efter endnu staar levende for Efterverdenen.

Tage Christiansen.

EN REJSE GENNEM ODSHERRED OMKRING AAR 1800

I Everdrup ved Præstø var der omkring Aar 1800 en Præst, der hed *L. M. Wedel*. I Aarene 1799—1804 var han hver Sommer paa Langfart og gennemrejste hele Landet. Han rejste med egen Befordring, et Tospænderkøretøj, og bedede 3—4 Gange om Dagen. Medens Hestene hvilede, gik Præsten paa Opdagelse, og tit tog han vejfarende op i Vognen og lod dem fortælle om Egnen, de kørte igennem. Hvad han saaledes — ved Selvsyn eller ved andres Fortælling — fik at vide, skrev han i sin Rejsedagbog.

»ODS-HERRED er næsten en omflødt Øe, kun adskilt fra det øvrige Sælland ved en smal Strimmel, hvorover man kører ind i Landet, som bestaar af 11 Sogne og ere for det meste udskiftede af Fællesskab.« Saaledes begynder Præsten sin Skildring af Odsherred i den gamle Dagbog, hvis Blade nu er gulnede af Tidens Tand. Og han fortsætter:

»Hovedgaardene *Annaborg* (nu: Anneberg), *Ellinge* og *Borrevang* drives uden Hoverie og Bønderne svare 15 Mk. pr. Tønde Hartkorn for denne Frihed; man formoder, at de med Tiden skulle faae Arvefæste imod en vis aarlig Afgift i Penge. Disse kongelige Godser bestyres af Inspektør Trøjel, der er saa bekjendt som praktisk og theoretisk Landmand, at blot hans Navn er nok til at tilvejebringe sand Højagtelse.«

»CANAANS LAND«.

Odsherred kaldes ofte paa den Tid Canaans Land; men Pastor Wedel vil ikke fuldt ud anerkende denne Betegnelse. Han skriver: »Skal dette henregnes paa det skønne Annaborg og frugtbare Egeberg (nu: Egebjerg), saa maae man drage igjennem ubehagelige sandige og stygge Egne langs Strandbredden, inden man kommer der; Landet, som er over 6 Mil i Længden, har megen Lynghede, store Strækninger af den nøgne Sand, hvor intet Græs, ingen Buske findes, og dog i Midten har den mange frugtbare Steder, mange skønne landlige Beliggenheder, og endeel smukke udfløttede Gaarde. Man angiver, at Ods-Herreeds Bønder i Almindelighed ere meget sædelige og flittige fremfor mange andre; Luxus i forskellige Henseender har endnu ikke faaet Herredømmet hos dem, de klæde sig i eget Fabriqv-Arbejde, da der findes en Væv næsten i hvert Huus. Deres Sprog

er saare reent Dansk, og Udtalen ikke slæbende, men hurtig og rask, og i deres Væsen have de meget, der gjør, at man maa ynde dem og deres jævne Godmodighed.«

LANDBRUGET I ODSHERRED PAA DEN TID.

I Dagbogen findes et større Afsnit om Landbruget i Odsherred paa den Tid. Wedel omtaler, at der baade dyrkedes engelsk Hvede, meget Byg, men Ærter kun til Bøndernes eget Forbrug. Derimod var Boghvede en meget vigtig Sæd for nogle Byer, »som have sandige Jorder; den bruges baade til Gryn og Meel, og mange sælge saa meget deraf, at de derved erholde deres betydeligste Udgifter.«

Kartofler og Kløver dyrkedes ogsaa, dog ikke i saa stor Stil. »Qvæg- og Faare-Avlen har ogsaa nu meget forædlet sig, og af Heste udføres en stor Deel aarlig til de andre Provinser af Prangere, da der gives gode Hingster paa Herregaardene, hvorved Racen forædles, saa man finder hos Bønderne mange smukke Ride- og Vogn-Heste.« Odsherred-Kvæget var dengang ikke saa berømt som nu; men man kan af Dagbogen se, at den store Interesse for Kvægopdrætning var begyndt allerede paa den Tid. Wedel skriver: »De fleste Bønder tillægger nu hellere Qvæghøveder, som giver klækkelige Indtægter, end kan have ved at opføde Føl og Plage til Bortsælgelse.«

Wedel omtaler, at der findes mange Stengærder i Odsherred, og at de, som giver sig af med at sætte dem op, »har lært dette tilbørligen, og da der findes Materialer nok til saadant varigt Hegn, saa betjener man sig ogsaa omhyggeligen deraf, thi formedelst adskillige vigtige Aarsager, kan Hegn af Jordvolde ikke anvendes med nogen synderlig Nytte, hvorfor ogsaa den kongelige Kasse har anvendt mange tusinde Rixdaler til Steengjærdenes Sætning.«

Han omtaler, at de fleste Bønder havde Mose- eller Lyng-Tørv. Tørvesmul og Aske anvendtes meget til Gødning af de sandede Jorder. Om Fiskeriet skriver han, at det var ret betydeligt baade i Stranden og i Søerne, »og især gives der meget store og gode Aal foruden andre Ferskvands Fiske i disse Søer; og af Strandens mange fortræffelige Sorter, hvoriblandt bør regnes Hummere af sielden Størrelse.«

ODDEN SOGN

skildrer Wedel saaledes: »Det er den yderste Spidse af Landet, Vejen dertil er idel Sand, langs med den nordre Havbred. Høje skaldede Banker og Klindter hindrer den Rejsende i at see andet end Skyerne og det brusende Hav. I hule Drøn styrte Strandens Brændinger ind mod Brinkerne og true hvert Øjeblik at opsluge Vandringsmanden, som ogsaa maa frygte for, at de steile Klinstykker skal nedrulle over ham. De Fiskerhuues Indbyggere, som ligge yderst ude ved *Gniven*, ere bosiddende over en halv Miil fra andre Folk i et Slags Sibirien, i ufrugtbar Sand, hvorhen de møjsommelig maae slæbe Ildebrændsel og Fødevarer — der er ikke en Busk i hele Egnen — de høre kun Havets Brus og Tuden af Sælhundene, Maager og andre Søfugle. Dampene af forraadet Tang og en hæsleg Taage gæster dem jævnligt; saa *Naso* her skulde have faaet Stof nok til sine Klagebreve, ja lige saa meget som fra *Ponto* (*Naso*, en romersk Digter fra 43 før Kr. Fødsel, som blev forvist til Tomi ved Sortehavet. Dagbogens Forfatter sigter til *Nasos* »Epistolæ ex Ponto«, Breve fra Sortehavet). Det Gode har de dog, at i dette Sogn ere ingen Rotter.«

Wedel skriver, han kan takke Pastor Faber fra Odde Sogn for disse Oplysninger. Denne har ogsaa givet ham Besked om *Hesteavlens paa Hesselø*. Paa den lille Ø holdtes i nogle Aar for kongelig Regning et Stutteri. Disse Heste var stærke af Bygning, brede i Hals og Bringe med en stor, krusende Manke og funklende Øjne, et kraftigt Fodskifte og i Besiddelse af Raskhed og Mod. Øen tilhørte tidligere *Adlersborg* (Dragsholms gamle Navn), »hvorfra den blev købt til Kongen, som dér aarlig lode 20 Følhopper græsse og en god Stutterie-Hingst føres derover nogle Uger for at bedække Hopperne. Føllene bleve saa vilde, at de ikke kunde fanges paa Øen selv, men maatte jages i Stranden, hvorfra de opdroges paa Baade og overførtes til det faste Land. Siden efter er Øen brugt til Højbjergning.« De Heste, der tales om paa Hesseløen, var en »Filial« af Frederiksborg-Stutteriet, og de blev kaldt »Det vilde Stod« eller »Fane-Stoddet«. (»Stod« kommer af »Stute«, der betegner en Flok Heste paa mindst 12 Stkr.) Hestene, som blev udsat paa Øen, maatte klare sig uden Foder baade Vinter og Sommer. Allerede den første Vinter døde 8 Hopper, og i 1791 var der Tale om at ophæve »Dyrplage-

riet paa Hesselø«, men først 1794 flyttedes »det vilde Stod« til Store Dyrehave ved Hillerød. Det er altsaa Rester af Hesseløens vilde Stod, som Dagbogens Forfatter har truffet i Odsherred omkring Aar 1800.

NYEKJØBING

i Ods-Herred er en liden Kjøbstad«, skriver Wedel. »Den ligger 1 Miil fra Rørvig, hvor det kongelige Toldsted er. Byen ligger paa en Odde næsten ganske omgivet af Stranden, har en stor, bred, noget krum Gade og 6 mindre Stræder, uden om ere Vænger og Kornmarker. Lige over for Skibs-Broen ligger en liden Ø ude i Stranden. I den østre Ende af Byen er en liden Dam, og ellers ere der nogle ret kjønne Huse. Handelen skal dog ikke være saa ubetydelig, men dog leve de fleste af den gode og skønne Avling, som gives omkring Byen. Kirken er stor og anseelig, men Raadstuen kun af simpel Bygning. At Byen er meget gammel formodes deraf: at Marsk Stig ødelagde en stor Deel deraf ved Ildebrand 1290, og siden skal Sørværne i ældre Tider have udøvet samme Gerning. Man finder og Rudera (Rester af Grundsten i Jorden) af Bygninger langt uden for Byen, hvor der nu pløjes. Luxus har ikke her fæstet saa dybe Rødder, som i andre Sjællandske Kjøbstæder, og Nykjøbing, skjønt paa saadan en Udkant af Landet, er virkelig smukkere end nogle andre af de Sjællandske Stæder.«

Om *Adlersborg* fortæller Wedel en Del. Den havde frugtbare Jorder »og kaldtes tilforn Draksholm Slot, som er saa bekjendt i Historien og fordum har været stærkt befæstet og i Grevens Fejde udholdt en tapper uovervindelig Beleiring. Slottet har tilforn været bestemt for adskillige Slots-Fanger, hvoriblandt den skotske Greve Bothwell og endel andre. Uden for Gaarden er en høj Banke, hvorfra man har en viid Udsigt endog til Friderichsborg, 8 Miil borte; der omkring ere adskillige skønne Skovgrupper og Perspektiver ud over den Indbugt, som Havet gjør, der kaldes *Lammefjorden*. At Slottet er meget gammelt, veed man endog deraf, at Dronning Margrethe gav det 1396 til Biskopperne i Roskilde for at holde Sjælemæsse. Om der just paa den Tid vare de 3 høje Længder af 5 Stokværk og de store Grave, som omgive Gaarden, veed man ikke bestemt at angive.«

Her slutter Wedels Beskrivelse af Odsherred, idet han fra Dragsholm tog over til Sejro.

ERIK GRIBSØ.

KLINTEBJERG

Der er i Odsherred intet Sted længere til Havet, end at det øjnes fra den nærmeste Bakketop. Isefjorden, Sejrøbugten eller Kattegat, bestandig dukker en Stribe af det blaa Vand frem et Sted i Horisonten, og altid er det Havet eller Bugten eller Fjorden, vi spejder efter, naar vi er kommet lidt til Vejrs.

Men Odsherred har ogsaa Udsigtshøjder helt ude ved Kysterne. Der kappes man om at se Land i det fjerne hinsides Vandet.

Et af de prægtigste og mest storslaede Højdedrag ved Odsherreds Kyster er Klintebjerg ved Nordstrand. Midt paa den lange Kattegatskyst mellem Rørvig og den yderste Spids af Sjællands Odde rager den høje og stejle Klint frem som en Forpost imod Nord. Endnu er Klintebjerg kun lidet

kendt af fremmede. Men betagende skøn er Udsigten oppe fra »Klintekongen«s Bjerg, og det enten man lader Øjet følge Kysten til højre mod Nykøbing og med de utallige Sommerhuse som brogede Pletter langs den hvide

Strand, eller til venstre mod Lumbsaas og Odden og med den skønne Sonnerup Skov liggende næsten for ens Fod — eller man ser tilbage paa de ejendommelige og voldsomme Bakkeformationer ind mod Land.

Klintebjerg er nok et Besøg værd. Den, der har staaet paa dets Top en Sommerdag, hvor den saltfreske Blæst er strøget

ind fra Kattegat, hvor hvide Bølger har skummet over Stenene ved Klintens Fod, og hvor Sommerfuglene nede fra Skoven har flagret om Blomsterne mellem Skræntens Græs, han glemmer det ikke igen.

NAAR HYLDEN BLOMSTRER

Sommervise af Tage Christiansen.

*Nu blomstrer der Hyld ved Hus og Gaard,
og saa er vi midt i Skærsommer;
den tænder sin lette og lyse Pragt,
som Stjerner, der blinker og kommer.*

*Den kender ej Forskel paa høj og lav,
den blomstrer ved Borg som ved Flytte;
og den, der vil høre paa Eventyr,
han standse ved Træet og lytte.*

*Det dufter af Hyld i den lyse Nat,
hvor Blomsterne skinner saa hvide;
den melder fra Have og Hegn og Krat,
at nu er det Midsommertide.*

En Grevinge-Præst fra ♦♦♦♦♦♦♦♦ ♦♦♦♦♦♦♦♦ Rationalismens Tid.

„Hvortil dog Luus og Lopper kunne være nyttige“.

En interessant Personlighed og en dygtig og nidkær Mand i sin Gerning blev i 1774 kaldet til Sognepræst i Grevinge og blev i 1791 udnævnt til Provst i Odsherred. Hans Navn var Thomas Rasmussen, og hans Liv og Virke er tidligere skildret, bl. a. af Pastor Gjevnøe i Aarvog for Historisk Samfund for Holbæk Amt 1916 og af Lærer Ferd. Blidstrup. Hans Navn blev anbragt over Døren i Præstegaardens Stuelænge, og i Menighedens Bevidsthed levede det længe i taknemlig Erindring. Naar Thomas Rasmussen her skal fremdrages, er det ikke for at omtale hans udmærkede Gerning i Sognet og Provstiet, men for at kaste et Blik tilbage paa den rørende Fromhed i Forbindelse med en udpræget og for hans Tid typisk Rationalisme, der gør sig gældende i de ret talrige Skrifter, han har udgivet. Han var meget virksom, og to af de Felter, han uden for sin egentlige Gerning særlig kastede sig over, var Børnenes Undervisning og Bøndernes Kaar.

Der var i Sognet dengang kun Skole i Herrestrup, medens der i Grevinge var den saakaldte »Byes-Læsning«. Rasmussen fik gennemført, at der i 3 Dage om Ugen blev holdt rigtig Skole for Grevinge og Thorendrup Ungdom. Først efter hans Død blev Grevinge et virkeligt Lærerkald. Børnenes Lære- og Læsebøger skrev han selv, f. Eks. »Kort Uddrag til en christelig Børneopdragelse«, »En Faders Samtaler med sit Barn om Religionens vigtigste Sandheder«, »A. B. C.« og »Indledning til flere Kundskaber i Form af Læsebog«.

For Bondestandens Frigørelse var Rasmussen en begejstret Talsmand. I »En Faders Samtaler —« lader han Barnet sige: »Jeg er færdig at græde over de stakkels Bønder«, hvortil Faderen svarer: »Jeg med, deres Tilstand er nok en Taare værd«, hvorefter han, jfr. Gjevnøes nævnte Artikel, giver en drastisk Skildring af Bondens Tilstand under Hoveriets Byrder. Om Foraaret har de det værst; saa er Vinterforraadet sluppet op, saa »en rejsende næppe skulde faa for en Skilling Brød at købe paa adskillige Steder; saa jages smaa Børn tidlig i Seng fra deres uskyldige Leg for at slaa Hungeren bort med Søvn; saa maa mange smukke Familier nære sig under det strengeste Arbejde med Vand og Brød, saa bliver ogsaa baade unge og gamle saa magre, saa blaa om Læberne, saa trevne, at det er en Ynk. Ja nogle falder og til at betle, lyve, stjæle, bedrage, drikke sig fulde og flere deslige Uordener og Elendigheder, som deres Armod og Fortvivlelse forleder dem til.« Iøvrigt priser han de odsherredske Bønders Godgørenhed. Da der er samlet ind til nødstedte paa Island efter »en grusom Plage«, udmaler han, hvor meget Odsher-

reds Bønder har givet, ialt over halvandet Hundrede Rigsdaler, og tilføjer: »Og dog er de langt fra ikke rige, men alene fordi de endnu der bliver behandlet paa menneskelig Vis (Odsherred var Krongods), tænker de saa vel. Skøn da, hvad der kunde blive af Bønderfolk, naar de fik samme Rettigheder som andre Mennesker. Skøn heraf, mit Barn, at Vadmelet skjuler lige saa ædle Hjærter som Fløjlet.«

I »Indledning til flere Kundskaber. Læsebog for den danske Ungdom, som Barnets tredie Bog«, udgiven paa ny af hans efterladte Enke, Elisa Rasmussen, 1801, er som Forord anbragt et Brev fra Forfatteren til Børnene, som han meget høfligt titulerer med »De«. Det begynder saaledes:

»Jeg har herved den Ære at overlevere Dem en liden Bog, som jeg haaber ikke alene skal være Dem til Nytte, men og til Fornøjelse. Med Tilladelse, hvem er han? spørger maaske nogen af Dem. Behag at se neden under, der staar Navnet paa alle Breve; dog, jeg vil spare Dem Umagen; jeg er saamænd Præst, boer i Grevinge, hedder Thomas, husk det nu. Præst — tænker de fleste af Dem, Præst! hvad Morskab vil han give os? alle Præster er jo saa alvorlige mod Børn. Jeg beder om Forladelse, mine Smaa! alle ikke; i det mindste ikke Præsten i Grevinge. Paa Hovedet kan jeg just ikke staa; thi jeg vil nødig brække Halsen; men ellers leger jeg hver uskyldig Leg med, og det, uden at rose mig selv, maaske lige saa godt som en Del af Dem. Behager Dem en Kispus, en Skjuleleg, en sidste Pjet, en Blindbuk, Hund og Hare, Bolt, Kegler, Dans som det er eller og maaske stillere Lege, at gemme Belte, gætte Tanker, lede Knappenaalen op, spille en Hanrej osv. Jeg er til Tjeneste, og paa min Ære siger jeg det: aldrig gladere end i Børneleg og Børnelag; men det kan jeg ikke nægte, skikkelige Børn maa det være, jeg skal lege med; det er at sige: de maa være fri for alle slemme Ord, al Usandhed, al Surseen, al Vrede, Trætte, Misundelse, Vindesygdhed, derimod være artige, føjelige, fredelige, milde, nøjsomme, flittige og gode Børn; saadanne Børn er mit Hjertes Fornøjelse; enten de er fornemme eller ringe, rige eller fattige, det ser jeg aldrig efter; thi det er de uskyldige udi. —«

Bogen har Emner om praktisk talt alt mellem Himmel og Jord, f. Eks. Dyrenes Konge, Løven, Insekterne, Ædelstene, Luftens Virkninger, Stjernesked og Løgtømænd, Norge, Sjælen, Guds Egenskaber, Spodskheds og Sladderagtigheds Løn, Erindring om Brevskriveri osv.

Her skal gengives et Stykke, der vil faa Læserne til at undres over, hvorledes alt kan indarbejdes under hans smukke og fromme — og paa Nyttenssynet indstillede — Tankegang. Saa gør det ikke noget, at man samtidig maa smile lidt over hans Tids naive Tone. Afsnittet hedder »HVORTIL DOG LUUS OG LOPPER KUNNE VÆRE NYTTIGE?«, og

Emnet belyses som Bogens andre gennem Spørgsmaal og Svar. Det er en af Børnene, der rejser Spørgsmaalet, og med de andres fulde Tilslutning synes det ham, at »Verden godt kunde have staaet dette Tøj foruden«, men saa følger Forfatterens Forklaring som Faderens Svar:

»Faderen bad dem ikke hovre af en Sejer, førend den var rigtig vunden. Fordi De ikke kan indsee Lusens eller Loppens Nytte, og om intet Menneske kunde forklare, hvad Gavn den gjorde Verden, var det derfor slet ikke sagt, at den var unyttig eller overflødig. Det var kun et Beviis paa, vi vare Mennesker, Skabninger med en indskrænket Forstand, alt for kortsynede til at gjennemskue den store Guds mangfoldige og underfulde Gjerninger, som alle tilsammen dog sigte til ét Maal, den hele Verdens Fuldkommenhed. Om De fik fat paa en eller anden enkelt Deel, som hørte til et Kunstværk, en liden Nagle, f. Eks. til et Skib eller Stifte til et Ur, om De ved at betragte den for sig selv alleene, spodsk udbrød: Hvilken ringe Ting! Den kan, veed jeg, ikke sige noget til det hele Værks Fuldkommenhed. Det er jo øjensynligt, den siger intet, hverken fra eller til. Hvad mener De, Urmageren eller Skibsbyggeren vilde svare? Lille Nar! Han taler, som han har Forstand til. Han dommer om det, han ikke forstaaer. Den Nagle er saa vigtig for Skibet, som Roret eller Masten, just den Stift, som synes ham en saadan Bagatel, holder hele Uret sammen. Saadan omtrent vilde Kunstnerens Svar blive. Men, ræsonnerer De nu klogere, som vil afsige Dommen over en eller anden af den store Guds Gjerninger, som vil forkaste et, og bifalde et andet, som priser Kløveren, og forbander Tidselen, løfter Hesten og Hunden op i Skyerne, og fordømmer Lusen og Loppen ud af Verden? Gjøre de andet, spørger jeg, end snakker som de har Forstand til, dommer over det, De ikke forstaae. Til den hele Jordklodes Fuldkommenhed og Bedste er maaskee Tidselen og Brændenælden saa vigtige som Græsset eller Kornet; Lusen og Loppen saa uundværlige som Hesten eller Hunden; men siden vi nu ere komne til at snakke om dette Kryb, dette saakaldte Utoj, Lus og Lopper; (det er ikke uanstændigt at tale om nogen af Guds Gjerninger, eller benævne dem ved deres rette Navn saa maa jeg sige Dem, at De gjorde Deres Spørgsmaal forkert. Det er ikke Spørgsmaal, om Mennesket kan undvære Lusen og Loppen, men det er Spørgsmaal om Lusen eller Loppen kunde undvære Menneskene; om Gud, da han skabte Verden, og vilde den skulde leve af allehaande levende, om han da havde givet dette Kryb frit Valg, frit Forlov at leve eller ikke, leve paa de Vilkaar, som den nu lever, hvad Lusen da vilde svaret — leve, leve synes mig, den siger; i det mindste viser den nu, at den har faaet Livet, at den ikke ønsker Døden.

Ethvert Dyr, dette er endnu Lærdom for Dem, men lige saa vigtig, som sand, læg derfor Mærke til den, ethvert Dyr, lidet eller stort, altsaa ogsaa Lusen, er først og fornemlig skabt for sin egen Skyld, til sin egen Glæde og Fornøjelse. At alting i Verden, saavel levende, som livløst, skulle ene og aleene være skabt Menneskene til Nytte, er en urimelig menneskelig Indbildning; hvor mange Million Tusinde levende Skabninger af vilde Dyr, Fugle, Fiske, Orme, Fluier, Kryb vrimle ikke, leve og glæde sig under Luftens Hvælving, paa Havets Bund, i de vilde Skove og Ørkener, ja, i Jordens Indvolde selv, som aldrig noget menneskeligt Øje seer eller nyt-

ter! Millioner saadanne Slægter opstaae, og Bordet staaer rigeligt dækket for dem, de lever vel og glæde sig, og Menneskene ved ikke af det; en Myretue allene, hvilken en lille Verden! De samme Skabninger undergaae millionvis og Menneskene, som ikke kjender dem, røres ikke derved. Aabenbart ere de ikke da skabte for Menneskets Skyld, men af langt andre Aarsager, og de Aarsager er først og fornemmelig deres egen Tilværelse, deres eget glade Liv. Ikke destomindre see vi dog ofte, at det ene Dyr er bestemt igjen til det andet Dyrs Ophold og Nytte, og at Mennesket, som det ypperligste Dyr, har faaet en stor Skare til deres Tjeneste, saasom Hesten, Hunden, Katten osv., foruden adskillige Dyr, hvis Kjød vi spise; og hvad ikke det ypperste Menneske af Skaberen har faaet, har det røverske Menneske taget, hvorfor alt ligger under dets Magt og Vælde, saa vidt det kan række med sin Fornuft; hvad billigere da, end at Mennesket, som enten med Ret eller Uret hersker over alt og lever og glæder sig paa saa mange uskyldige Dyrs Liv og Bekostning, ogsaa i det mindste ved sit Liv og Legeme bidrager til een eller to Dyrearters Liv og Underholdning, de stakkels Luus og Lopper? thi flere, veed jeg, ikke ret gotte sig paa os. Men hvad vil de nu give mig, om jeg endogsaa, efter denne lange Snak, tør paatage mig at bevise at dette foragtelige Kryb selv gjør Menneskeslægten ved sit Liv en saare vigtig, skjönt skjult, og af de fleste Mennesker uerkjendt Tjeneste?

Alle studsede.

Ja, spids De kuns Øren, sagde Faderen: Alligevel paa det Ord at De love mig aldrig at dadle nogen Guds Gjerning, hvis Nytte De ikke indsee, men i dets Sted troe, at den Alvis har forstaaet, hvad han gjorde, at han har havt sine gyldige Grunde, hvorfor han gjorde Verden saa, og ikke anderledes; paa de Ord allene, at De altid vil troe dette, fortæller jeg Dem Lusenets Nytte og store Uundværlighed for Menneskeslægten.

Alle efter en dyb Taushed: Ja, ak ja!

Det er overmaade sundt og godt for alle Mennesker, men særdeles for Børn, at Haarene paa deres Hoveder flittigt redes, Hovedet skræbes, kjemmes, vadskes med koldt Vand, men nu vare der uden Tvivl mange skjodesløse og egensindige Børn, der ganske vilde forsømme denne til deres Munterhed og Helbred saa gavnlige Rengjørelse, hvis ikke dette besværlige Kryb ligesom nødte dem dertil.

Det er lige saa sundt og tjenligt for Menneskets Heisen at Luften undertiden indlades paa det blotte Legeme, at Kroppen jævnligt forsynes med reent Lintøj; men nu er der vist mange Mennesker, som aldrig tænke derpaa, som gjerne gik med en Særk eller Skjorte, saa længe den kunde hænge sammen; men nu kan de ikke saaledes tilspærre Luften for Legemet, som de gjerne vilde; det krillende Utoj forbyder dem det; de maa løske og lufte sig imellem, og derved styrke Legemet; nu kan de ikke være saa svinske, som de gjerne vilde; de maa imellemstunder bytte Linnet, eller hvis de ere saa fattige, at de eje kun eet Stykke, da gaa uden Linnet, medens de vasker det, siden dette Kryb som saa overmaade stærkt trives og formeres ved Ureenlighed, ellers ved sin bestandige Biden, Gnaven, Sugene, reent udtærede dem, ja, vel aad dem op til sidst. Sig nu ikke, at jeg ikke har beviist Lusenets Nytte, naar den lærer snavsede Mennesker at holde sig reene, og derved ligesom nøder dem til at befordre deres egen Sundhed og Velgaaende.

Børnene vare til Forundring overbeviiste.

Forstlige Betragtninger i Odsherred

Naar De under en Artikel med denne Overskrift ser et Kvindenavn, vil De maaske være tilbøjelig til at tro, at der nu ogsaa er kommet Kvinder ind i Forstetaten. Men nej! Etaten bestaar af Mænd, og det er kun en Forstmands Kone, som ud fra et 10 Aars Kendskab og Kærlighed til Odsherreds Skove vover sig frem med nogle — ikke forstlig saglige, ikke videnskabelige — Betragtninger over Odsherreds Skove, deres Flora og Fauna, deres Bygninger, deres uendelige Betydning for Landsdelen Odsherred.

— — —
Engang saa dækket af Skov byder Odsherred nu kun paa spredte Skovarealer af 1750 Hektarers Størrelse, delt i 10 Skove, som — præget af den Jordbund, de gror af — giver et saare afvekslende Træsamfund.

Langs Isefjorden ligger Grønnehave, Annebjerg, Ulkerup, Stokkebjerg og Kongsøre. Syd for den gamle Siddingefjord har vi Grevinge Skov, langs Sejrbugten Høve, Jyderup og Ellinge Skov og ud til Kattegat Sonnerup Skov.

— — —
Ulkerup Skov har været spredte Skovholme med Landsby-Bondejord imellem, men ved Salg af Fæstegodset overtog Staten Bøndergaardene, som nedlagdes, og Skovholmene sammenplantedes. En Skov voksede op med smukke og afvekslende Bevoksninger af Bøg, Eg, Naaletæer, men endnu ses Grundene af de gamle Gaarde, Sænkningen, hvor Byens Gadekær har været, og en Bakke nær derved, som hedder »Bys Bakke«. —

Annebjerg Skov.

Skovridergaarden »Mantzhøj« paa Østsiden af Ulkerup Skov var oprindelig Fæstegaard under Kronen. Den daværende Skovrider Mantzius havde den i Fæste og hans Enke efter ham, hvorefter den blev Skovridergaard 1795. Den Arkitekt eller Haandværker, der har bygget Mantzhøj, har gjort sine Sager godt. Harmonisk i Linier og nøje i Samklang med sine Omgivelser ligger den nuværende Bygning, den mer end 100-aarige Gaard, og lader ikke Tilskueren

i Tvivl om, at her staar han foran en af de gamle Skovrider- eller Præstegaarde i al deres Hygge og med en vis jævn Fornemhed. — Den gamle Vindfløj paa Ladetaget svinger rundt og viser sit Navnetræk H. C. W. (H. C. Wellendorf, der var Skovrider her) og Aarstal 1831.

Haven har oftere været om-

talt i Odsherreds-Beretninger, den yder nu som før et Plus til den gamle Gaards Skønhed, omend dens Størrelse kan rejse visse vanskelige økonomiske Problemer for vor Generation. En Nyerhvervelse for Skovdistriktet er to højst interessante Sten; sat op ved Opkørslen til Mantzhøj. Med Front mod Egebjerg-vejen og med Baggrund af gamle Stengærder staar disse anselige Sten med indhugget Kongekrone, Chr. d. 7.s Navnetræk, Bogstaverne O. H. V. P. og Aarstallet 1778.

Bogstaverne betyder »Ods Herreds Vildtbane Pæle«, og de har — før 12 i Tallet — dannet Grænsen for Kongens Vildtbane, da Odsherred var Domæne.

En ublid Skæbne har spredt dem og tilintetgjort

nogle, men disse to er af Amtet overdraget til Skovdistriktet, hvor de har deres historiske Tilknytning, og hvor de staar som et Minde om hine Tider, da det gjaldt Livet for Menigmand, om han drev Jagt inden for »Kgl. Majestæts O. H. V. P.«.

Annebjerg Skov trækker sin grønne Skovrand langs Nykøbing Bugtens blaa Vand. Ved Skovfogedboligen glimter frem en gammel, rød Bygning med tjæret Bindingsværk »Barkhuset«, hvoraf der findes flere i Distriktets Skove, men som nu ikke mere tjener deres hittidige Formaal: Barktørringen. Moderne kemiske Metoder har trængt Barken ud af Garveindustrien. Smukke, gamle Valnød- og ægte

Kastanietræer
kranser Skov-
fogedboligens
Have.

Grønnehave er Lystskov for Nykøbing. En Del af den er forbeholdt Sindssygehospitalet, og vi tror — eller dog haaber —, at en og anden træet Hjerne eller en tynget og forpint Sjæl har fundet nogen Lettelse og Lindring ved at færdes under

Træernes Kroner, med Udsigt over den friske Strand. Gaar vi sydpaa, til Stokkebjerg Skov, ja, da møder vort Øje en Skovens Skønhed af Rang! Bøgen naar i denne Skov en saa smuk Udvikling som faa Steder i Landet. Dejlige af Form, imponerende i Højde.

Kommer De en Foraarsdag fra det skinnende skarpe Sollys derude ind under de lysegrønne Hvælvinger, da vil De forstaa den, der kom ridende og — skønt et muntert Verdensmenneske uden særlig Tilknytning til Religion og Kirke — dog maatte holde sin Hest an og udbryde: »Her er Guds Hus og Himlens Port!« — og De vil forstaa den store, svenske Skogsprofessoren, der i Spidsen for sin Ekskursion af unge Forstelever standsede og sagde: »Her faar man tage af Hatten!« hvorpaa han og hele hans Flok lod Gerning følge paa Ord. — Paa Stokkebjerg Strand ligger den bekendte »Lommesten«, som Jæten slyngede fra Horns Herred mod Egebjerg Kirke- taarn. Stenen faldt i Isefjordens Bølger, og den gamle

Kirke staar endnu paa Bakkens Top uanfægtet af onde Anslag.

Videre sydpaa har vi Kongsøre Skov, der i hele sin Længde følger Isefjorden. I ingen af Distriktets Skove er en saa frodig Vegetation af alle Træarter som her. Bøg, Eg, Elm, Løn, Ask, El og Gran udvikler i Forhold til Alderen den største Fylde, især befinder Bøgen sig her paa sin rette Vokseplads.

I Kongsøre som i flere af Distriktets Skove, særlig de østlige, findes en Del Oldtidsmindesmærker, hvoraf de fleste og betydeligste er beskrevet af Nationalmuseet. Umiddelbart oven for Strandskrænten findes saaledes her en anselig Langdysse »Ting-

stedet«, hvoraf dog en Del er skredet ud over Skrænten. En anden Langdysse med c. 35 Randsten indeholder et firkantet Gravkammer, hvoraf dog Dækstenen og en Endesten mangler. Dyssen er fejlagtig bleven nævnt som »Kong Øres Høj«, men da »Kong Øre« vist kun er en fantasifuld Mands Opfindelse, er dens

Sandskredet i Kongsøre Skov.

Navn »Kongsørehøj«. Sagnet siger, at i Dyssen er gemt en Guldkæde saa lang, at den kan række helt til Stokkebjerg Skov. Fantomet om det røde, nedgravede Guld gaar igen i mange, men har oftest vist sig at være — som ogsaa her i Kongsøre — kun et Fantom.

Frederiksberg Kommune har en Feriekoloni i Nordenden af Skoven, og her tumler sig hver Sommer glade Drengeskarer. Det hænder tit, at de samme Drenge som voksne og gifte Mænd aflægger et Besøg her for igen at se og for at vise Kone og Børn deres Barndoms Eldorado. Umaalelige er de Værdier, der her tilføres en opvoksende Slægt blandt Storbyens Børn. Omegnens Befolkning søger i stort Tal til »Sandskredet«, Pladsen ved Stranden, hvor Borde og Bænke staar under morsomme lave, knudrede Ege. — Syd for Skoven ude paa »Næbbet« ligger den gamle »Næbbekro«, hvorfra Færgefart gik til Tudse Næs. Nu staar Huset tomt og forladt, venter maaske paa en Renæssance for at genopstaa som Kaffe-Kage-Isvaffel-Idyl for Turister?

Grevinge Skov synes for den almindelige Turist en Smule kedelig med sine regelmæssige Afdelinger og snorlige Veje og ingen evigvekslende urolig Strand mod sine Grænser, men førstmæssig set har den Interesse, og den har en god Bestand af vor smukkeste Vildt: Raavildtet.

Hamlets hvileløse Aand er ogsaa blevet knyttet til denne Skov. Et Gravkammer her deler Skæbne med flere rundt i Landet ved at benævnes: »Hamlets Grav«, men vi maa med en Omskrivning af Shakespeares Ord sige: »Where to be — that's the question!«

— — —
Vi vender os fra Isefjorden og de lyse Løvskov og gaar mod det barske Kattegat og den mørke Naaleskov, hvori vi dog stadig møder spredte Smil af Birk, Bøg, Eg.

Sonnerup Skov maa fængsle den besøgendes Hjerter

for bestandig! Sonnerup med sine bløde, hemmelighedsfulde Granveje, hvor Skovens Læ og Lunhed og Havets Friskhed mødes. »Værneskoven«, den, der beskytter den egentlige Skov mod den stridende Nordenvind fra Havet, kryber her lav og tæt og ukuelig som en skraa, vindskaaret Bræmme af Tjørn, Enebær og Bjergfyr op som et Panzer og baner Vej for den egentlige Skov indenfor. I mange, mange Aars Kamp med en mager Bund og et ublidt Vejrlig skaber den taalelige Kaar for sine Træbrødre bag sin gamle, furede Ryg. Vege og viljeløse Sind kan vel her høste en Lære af en saa sammenbidt taalmodig Kraft.

Jyderup Skov opstod af fire Fæstegaardes Sammenlægning grundet paa: »Jordens ringe Beskaffenhed« — ja — det lyder en Smule trøstesløst, men Jyderup Skov er ikke trøstesløs for den vejfarende. Har De engang taget den paa Kryds og tværs, glædet Dem her over en skøn, gammel, fritstaaende Fyr og der over et Areal med gyldengule Gyvel, og naar De over et stærkt stigende Terræn staar med Udsigt over Skoven og Sejrbugten, saa vender De atter og atter tilbage til Jyderup Skov.

Saa har vi den lillebitte Høve Skov! Mager

Sandjord med Fyrbevoksning og fed Lerbund med Eg og Bøg inden for dens snævre Ramme. Forlystelsesskoven par excellence! Her gaar det løs med Skytte- og andre store Fester, her er Pavillon med Restauration, Kiosker med de allestedsnærværende Ispinde og nu — i de sidste Par Aar — et Lejrliv af store Dimensioner. For en saare billig Penge faas her en Teltplads og alle Naturens Herligheder plus Kulturens Goder i Form af Telefon, Vandpost, Redningsstation etc. Tilstrømningen er da ogsaa stor

baade fra Land og By. »Høve Strand« er et broget Skue i Sommerferien.

Endelig har vi Smertensbarnet, den lille Ellinge Skov! Smertensbarnet økonomisk set, ikke værdifuld i forstlig Henseende, men dog ydende sin Hygge, sin Lunhed til Egnens noget flade og tørre Karakter.

Foraar i Grønnehave Skov.

— — —
Skoven! ak ja! den er forstlig set interessant; og den er menneskelig set uudværlig. Et skovløst, ja blot et skovfattigt Land! Hvor tomt og trist!

Skoven med sin Fauna, sin Fuglesang, sit lette springende Vildt! Skoven hegnet af de gamle graa Stengærder med de tusinde Bregners og vilde Blomsters Smil! Skoven med Foraarets Anemonetæppe og Efteraarets flammende Pragt! Skoven, der løfter Bekymringerne af vort Sind og puster Friskhed i vor Sjæl! Skoven, som Menneskene tit behandler haardt, hvis Værdi de ikke ænser! — Vi skylder den vel Tak! — Og Skoven er jo ikke blot Forstvidenskab, ikke blot Æstetik eller Lyrik, den er det daglige Brød for mange Munde. Netop nu, hvor Vintermulmet ruger over Landet, hører vi Lyden fra Skoven i de korte, mørke Arbejdsdage: Øksens Klang, Savens Syngen, Træets dumpe Fald mod Jorden.

»Fy«, siger den store By, »se! de fælder vor grønne Sommerskov, se, de stolte Kæmper, de ranke Søjler ligger paa Jorden! Det er Vandalernes Værk!«

»Gudskelov«, siger den jævne Mand, »nu begynder Skovningen! Arbejdsløsheden er forbi, Skoven giver Mad og Klæder og Ild i Ovn!«

Og »Gudskelov« siger Manden med Ridsekniven,

Forstmanden. »Nu skaber vi Skov, lige saavel som naar vi saar og planter om Foraaret. Nu skaber vi Udvikling for den nye Slægt af Træer, nu skaber vi Levemuligheder for Mennesker!«

Og Bevoksningerne gror op omkring ham. Hvor en vokser i Vejret, strækker sig og tyndes ud og gør Raa, Ræv og Hare hjemløs, der gror en anden frem, lav og tæt, og byder dem Velkommen i sit Ly.

Lad os hilse den glad — den Klang af Økse og

Sav i Mørketid og Kuldetid — lad os lytte til, hvad han synger derude, Skovens Søn:

Vi planter herude et Løvsalshang
for tusinde Fugle til Ly og Sang,
vi planter Varme for Vinterens Dag,
vi planter en Mast til Danmarks Flag,
vi planter Bjælker og Lægter
til Hjem for kommende Slægter.

Jul 1934. Mantzhøj Skovridergaard.

Elisabeth Vestergaard.

Et Jubilæum i Børnestuen

af Asta Christiansen

Det var den 17de December. Mørkt var det, og tunge Skyer drev afsted hen over Trætoppene i Præstegaardshaven; de kunde give Regn — og de kunde blive til Sne. Børnene haabede paa det sidste; selv om de maaske skulde vente paa det lige til Juleaften, saa kom det nok. Saadan gik det da i Fjor; alt havde været mørkt, da de Juleaften gik til Kirke, men det glemte de, saa længe de sad derinde med Lys og Sang omkring sig og to store Juletræer oppe i Koret. Det var ogsaa saa dejligt at høre alle de mange synge: Det kimer nu til Julefest — men saa skete det, at noget piskede ganske fint paa de smaa Ruder i Taarnet, og de begyndte alle at blive urolige og spændte, og en af de smaa havde virkelig rejst sig og sagde ganske højt: Er det ikke snart færdig med Prækningen? Det var rigtignok godt, da Far sagde Amen, og man snart kunde komme ud at se. Og virkelig — det var Sne, som allerede havde lagt et hvidt Tæppe over det hele; det var som Masser af smaa hvide Fugle, der dalede ned og satte sig paa alle dem, der stod og sagde: Glædelig Jul! Glædelig Fest! Børnene havde ikke sagt noget, de var blot løbet ned gennem den hvide Have og havde sat hver sine Fodspor i Sneen.

Alt det havde de ikke glemt — og Sneen kom saamænd ogsaa nok i Aar.

Nu havde de alle været med Far ude i Haven for at finde et passende Juletræ, og det var sat paa sin vante Plads lige til at pynte.

Det var bare drøjt at skulle vente 8 Dage endnu — men for Resten var der nok at gøre med alle Julegaverne. Hele Dagen listede Børnene — en ad Gangen — op til Far efter Aviser til Indpakning, og de fik da ogsaa Lov at tage væk, naar de blot tog i Orden fra

neden i Bunken. Sejlgarnet var Far mere øm over — men det var jo Jul. Og saa pakkede man med Iver og Spænding.

Du har vel ikke sit dit Fingerbøl? — og saa blev der svøbt en stor dobbelt Avis om den dybe Hemmelighed. »Dejlig er den Himmel blaa — — ja, for det kan man godt synge, selv om ogsaa det er Graavejr, for Himlen er blaa bag ved Skyerne.«

Næsten hele Dagen var Mor i Køkkenet, men i Aften vilde hun ganske sikkert, som hun plejede, udlove 5 Øre til den, der kunde nævne én, hun havde glemt at skrive Julebrev til. Og tjente man saa 2 Øre ved at gøre Orden i Mors Syæske, var det jo værd at tage med til alt det, der skulde købes.

I Morgen skulde Mor til Byen, og der var meget, hun kunde ordne for den ene og den anden — et Penneskraft, der ikke maatte koste over 3 Øre, et Penåhus til 7 Øre — og saa maatte Mor endelig passe paa ikke at røbe noget fra den ene til den anden.

Hver Gang, Mor kom ind i Stuen, duftede det saa dejligt af Jul; hun havde ogsaa tit en »Smagekage« med sig. De brune var forlængst gemt til Side, men hver Dag kom der en ny Kasse til paa Bænken ude i Konfirmandstuen.

Saa kom Posten allerede med en Julepakke — nej, der var virkelig to. Det er fra — —

Tys, det maa man ikke sige noget om — men jeg ved det ellers lige saa godt som du.

Og der er begyndt at komme Julebreve — de ligger inde i den blaa Skaal. Saa, saa, saa, hvad snakker alle I om — Pakker og Breve er Hemmeligheder, som kun Mor skal vide.

Men nu skal I for Resten se her! — — — Og Mor

hentede et stort Fad Konditorkager og satte dem paa Bordet. — — Hvad var Meningen? Det var jo ikke Jul — og desuden den Slags Kager!

Saa hentede Mor Bordet med Symaskinen paa ind i Børnestuen, og hele Tiden saa' hun saa underlig hemmelighedsfuld ud. Mon hun havde Tid til at sy Julegaver i Dag?

Kan I huske, sagde Mor saa og smilede nok saa glad, at I selv engang har lagt Mærke til, at der er Aarstal og Dato paa vor gode, gamle Symaskine, og nu i Dag er den netop 25 Aar gammel, som I kan se her — derfor skal vi nu have Kager og glæde os over alt det, den har gjort for os gennem de mange Aar. Det er maaske nok en lille og almindelig Ting at lave Fest for, men man skal ogsaa tænke paa alle de smaa Ting, som hører med til at gøre Livet lyst og godt for os. Inden vi spiser Kagerne, skal vi lige høre, hvad Symaskinen har at fortælle os.

Saa satte Mor sig ved Maskinen, snurrede rundt med Hjulet og sang paa Melodien: Jeg var en Gang en dejlig, dejlig, dejlig Sukkermø:

Jeg var engang en dejlig ny Maskine fiks og flot,
min Mester sa'e, jeg laver kun, hvad der er ekstra godt.

Og Aarene de svandt,
og Mester talte sandt —
det gik saa godt, jeg stak saa flot, og alt blev fint i Kant.
Mit Hjul nu snurrer rundt og rundt, og Naal og Spole
gaar,
og saadan har jeg slidt og stræbt i fem og tyve Aar.

Der var især to Piger smaa, jeg aldrig glemme kan,
vi blev saa gode Venner — skønt ej ud af samme Stand.

De ofte tog mig fat,
fik straks i Gang mig sat;
mens Hjulet snurrede rundt og rundt, de kaldte mig en
Skat.

Med øvet Haand og Øje snildt, med Maalebaand og Saks
paa Bordet rask de klippede løs paa mange, mange Slags.

Og kom jeg først i Gang,
det inde i mig sang
om Kjoler, Bluser, Bukser, Liv og Nattekjole lang.

Ja, travlt og travlt det har jeg haft i fem og tyve Aar:
og der er ingen Udsigt til, at Afsked snart jeg faar.

Familjen er saa stor,
og Børnene de gror,
saa der skal stadig nyt og nyt til Søster og til Bror.

Jeg raader alle Danmarks Piger, baade store, smaa,
at gode Symaskiner bør de altid skønne paa.

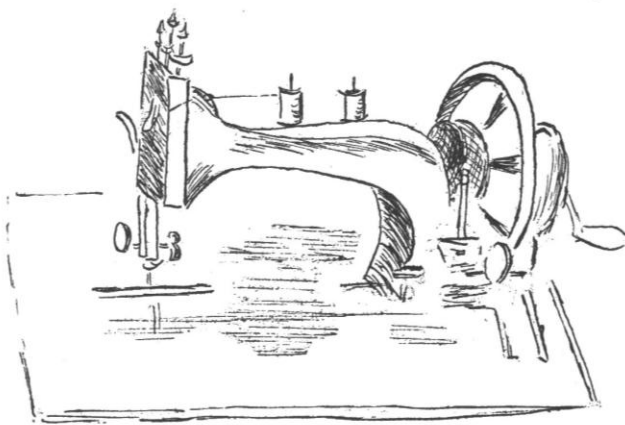
De skaffer daglig Pynt
for ofte ringe Mønt,
og altid gaar det rask fra Haand, naar først man faar
begyndt.

Humøret det er altid godt, naar blot jeg snurrer rundt,
jeg tænker paa de andre kun — og det er altid sundt,
at gøre rigtig Gavn
og fylde andres Savn
det giver selv en gammel én som mig et agtet Navn.

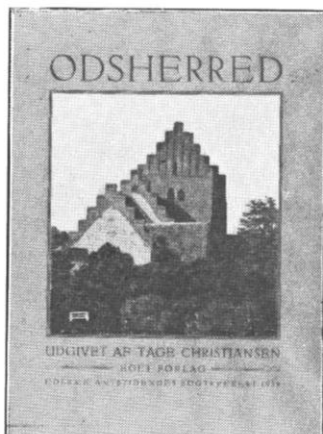
Nu glad jeg snurrer rundt og rundt, idet jeg siger Tak
til dem, som drejede Hjulet mit, saa mange Sting jeg stak.

Alene gik det ej
for mig paa travle Vej,
saa Tak og Tak til alle dem, der villig førte mig.
Mit Hjul nu snurrer rundt og rundt, og Naal og Spole
gaar,
og saadan har jeg slidt og stræbt i fem og tyve Aar.

Børnene lo og klappede i Hænderne — og saa gik de
løs paa Kagerne.

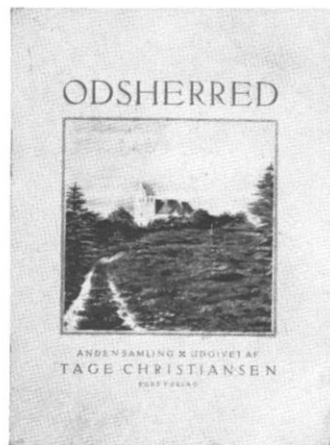
I 1929 udsendte Tage Christiansen for første Gang Hjemstavns-Julehæftet »Odsherred«. Det var svært at finde et Navn; men Linien laa klar nok, og det kom da slet og ret til at hedde »Odsherred«, en Titel, der stadig er beholdt. Det udkom i 800 Eksemplarer; men det viste sig hurtigt at være for lille et Oplag; før Jul var Hæftet udsolgt. Aar for Aar er Succes'en vokset, og Oplaget er nu paa 1000 Eksempel.

Det første Hæfte indledes med et Digt af Udgiveren, Barndommens Land. Iøvrigt er Bidragyderne bl. a. Pastor Isidor Herskind, Provstinde Asta Christiansen, Pastor Skifter-Andersen, Kontorchef von Holstein og

Pastor Tage Kjer. Tage Christiansen behandler i Hovedartiklen Svinninge Møllegaard med Kritikerens Clemens Petersens og hans berømte Gæster, navnlig Bjørnstjerne Bjørnson. Desuden findes der interessante Oplysninger om og Billeder fra gamle Dages Nykøbing. Omslagsbilledet forestiller Højby Kirke set fra Præstegaardens Have.

»Odsherred«, 2. Samling, 1930, har paa sit gule Omslag en farvelagt Gengivelse af et Maleri af Rørvig Kirke med Lyng og Gran i Forgrunden. Det indledes med et smukt og gribende Digt af Kai Flor om de første Mennesker i Odsherred: »De havde stillet paa en evig Hvile —«. Provstinde Asta Christiansen giver i »Fra den gamle Landsby« et interessant og meget levende Tidsbillede fra omkring 1860 med Højby som Midtpunkt. Socialminister Steincke fortæller paa sin særprægede Maade i en illustreret Artikel Barndoms minder fra Nykøbing og priser Nordstrand og Odsherred, og Redaktionssekretær H. Brix giver i et let og fornøjeligt Causeri et Indtryk af Sommer-Herlighederne ved Sejrbøgtens Bund. Endvidere indeholder Hæftet en Mængde smukke Billeder, flere Digte, Artikler om afdøde Overlærer Steincke, Egebjerg Præstegaard, Esterhøjstenen, Forfatter L. C. Nielsen og nogle udmærket fortalte Barndoms minder fra en Gaard i Odsherred.

Faa Egne i vort Land har saa rig en Historie som Odsherred.

Faa Steder i vort Land er Fortidsminderne saa let tilgængelige som i Odsherred.

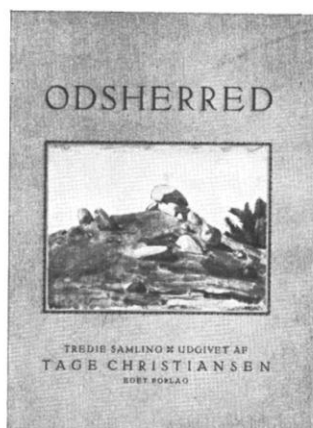
Museerne i Faarevejle, Nykøbing og Stenstrup ejer en Rigdom af Minder fra vore Forfædres Liv og Virke.

Intet Steds findes saa rig og saa afvekslende Natur som i Odsherred.

Enhver historisk interesseret vil derfor kunne samle rigt Udbytte ved en Ferie i Odsherred — Danmarks skønneste Turistegn.

Odsherreds Turistforenings Sekretariat, Telefon Nykøbing Sj. 241, giver beredvilligt Oplysninger om Hoteller, Pensionater o. lign.

Tredie Samling af »Odsherred«, 1931 har som Omslagsbillede Stendyssen i Herrestrup efter Akvarel af Troels Trier. Hæftet indledes af Provst N. P. Christiansen, tidl. Højby, og med et Digt, Odsherred, af Ingeborg Olrik. Derefter følger en interessant og rigt illustreret Artikel om Folkedragter i Odsherred af Kredslæge J. S. Møller, Kalundborg. Provstinde Asta Christiansen giver, som »Roskilde Dagblad« skriver i Anm., »en fin og stemningsfuld Skildring af den gamle idylliske Grevinge Præstegaard, der beboedes af Præsten og Forfatteren Richard Petersen. Beretningen om en ung Søsters Sygdom og Død en Vinteraften ind under Jul, rummer i al sin Alvor og dybe Sorg saa megen fin og ægte Kunst, at alene af den Grund bør man købe Bogen.« Tage Christiansen giver et Stemningsbillede fra »Nordstrand« og »gen-giver paa mesterlig Vis en Samtale med Krediforeningsdirektør Peter Madsen, Eskildstrup« (Odsh. Av.). Derefter

følger en Beskrivelse af Folkedansen i Odsherred i gamle Dage og nu, skrevet af Frede Andersen, Svinninge Møllegaard, og med Billede af Odsherreds Folkedansere. En gammel Dansk-Amerikaner, Aug. H. Jacobsen, fortæller Barndoms minder fra Nykøbing, og endelig følger — foruden forskellige Digte — en omhyggelig og selvstændig Behandling af de ejendommelige Sagn, der knytter sig til Rørvig Kirke, Marsk Stigs Begravelse og Brudemordet, en Artikel, der vakte megen Interesse og senere dannede Grundlag for et Radioforedrag.

I de mange rosende Anmeldelser af Hæftet hedder det bl. a.:

»— Livligt skrevet, underholdende og oplysende « (Næstv. Tid.).

»Her er skabt et Hjemstavns-Julehæfte, som af mange vil blive modtaget med Glæde.« (Rosk. Tid.) — »Den, der ejer Tage Christiansens »Odsherred« fra i Aar og foregaaende Aar, ejer en uvurderlig Skat.« (Odsh. Tid.)

Poul Helms Bog- & Papirhandel

Telf. 6. Nykøbing Sj. Telf. 6.

Lædervarer —

Fyldepenne —

Foto —

Musikallier —

Grammophoner

og Plader —

SPILLEKORT — JETTONS

Film fremkaldes fra Dag til Dag.

Bøger - Noder - Papir

**Gunnar Rasmussens
Boghandel**

Nykøbing Sj. Telefon 123.

Keramik Lædervarer Raderinger

Gode Julegaver:

Saaledes blev jeg hjemløs. Ny dansk-amerikansk Roman af Enok Mortensen (Udvandrer fra Svinninge). Anbefalende omtalt bl. a. af Bibliotekar Bay i Chicago. Pris 5,75.

Landsbykongen. Ny historisk Landsbyroman fra 1660erne af Edv. Egeberg. Pris 6,50.

Var hun den rette. Fortælling fra Odsherred og Egnen omkring Skarrið af J. Voldum. Foreløbig nedsat til 2,00 (halv Pris).

For Børnene: Fiskerdrengen af J. Bjerre. Smukt indbundet. Foreløbig nedsat til 1,00 (halv Pris).

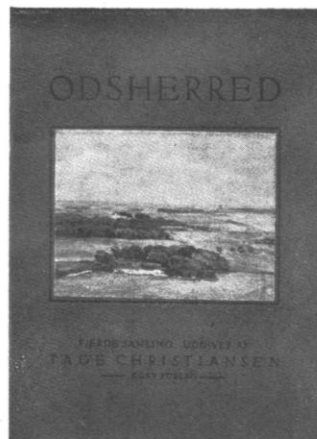
Holbæk Amtstidendes Bogtrykkeri

— naar det gælder en virkelig nobel og tidssparende Tryksag.

Specialitet:

Bøger — Ålge og Maanedssblade
Tids- og Festskrifter — Skemaer
samt Lejlighedssange.

»Odsherred« 1932, fjerde Samling, har paa sit festlige røde Omslag en farvelagt Gengivelse af et Maleri: Udsigt fra Vejrhøj over Dragsholm af Fru Gudrun Trier Mørch, der ogsaa indleder det smukke Hæfte med en Skildring af Sommer i Odsherred i Odsherred. Efter en lille Novelle af Maler G. Herman Jensen, Rørvig, følger Referat af Provst N. P. Christiansens sidste Juleprædiken i Højby Kirke. Arkivar Hans Ellekilde og Redaktør Tage Christiansen fortæller om Stenstrup Museum og dets langt uden for Herredet kendte Bestyrer, den blinde Laurits Jensen. Efter nogle Barndomsminder fra Rørvig følger en rigt illustreret Artikel af Udgiveren om Arild Huitfeldt til Dragsholm, et interessant Tidsskildrebillede fra Odsherred ved Aar 1600. Endelig er der Vers bl. a. af

Pastor Skifter-Andersen om Odden Præstegaard, en Redegørelse for Sagnene om Esterhøj og Stenen paa Høve Klint, og Hæftet slutter med et fint lille Stemningsbillede af Asta Christiansen: Mindernes Tale.

Den korte Oversigt viser, at »Odsherred« 1932 som sine Forgængere rummer Hjemstavnstøf af vidt forskellig Art, Historie og Folkeminder, Naturbeskrivelser og Lyrik, digterisk behandlede Emner og kulturhistoriske Skildringer. »Odsherred« er et Julehæfte, for saa vidt som det efterhaanden er blevet en fast Julegave, der ikke maa savnes paa Julebordet. Men i Stedet for Julehæfters sædvanlige Indhold finder man her en Rigdom i Tekst og Billeder, der, som en Anmelder skrev, gør alt, hvad der hører Odsherred til, saa levende og kært.

Tage Christiansen: „Odsherred“ koster 2 Kr. og faas gennem enhver Boghandel eller portofrit tilsendt fra Udgiveren, Adr. Haslev. — — Et Parti tet beskadigede Eksemplarer af Aargangene 1930 og 1931 faas hos Udgiveren til halv Pris.

Af Anmeldelserne:

Smaa Udklip af, hvad der i forskellige sjællandske Dagblade er skrevet om de hidtil udkomne Odsherred-Hæfter:

— Alt i alt er det et dejligt Hæfte, som enhver, der holder af Odsherred, dets Natur og Folkeliv, bør købe og lægge paa Julebordet. Vi vil haabe, at Hr. Tage Christiansen vil fortsætte endnu en Aarrække med Udgivelsen af disse Odsherreds-Hæfter. Der kan sikkert findes Stof til mange gode Hæfter endnu.

Det er et Stykke historisk Arbejde, Udgiveren fortjener stor Paaskønnelse og Tak for.

— Den, der ejer Tage Christiansens »Odsherred« fra i Aar og foregaaende Aar, ejer en uvurderlig Skat. Vi haaber, at der endnu i mange Aar maa findes Stof til Udgivelsen af dette lokalhistoriske Værk.

— Alt, hvad der hører Odsherred til, bliver saa levende og kært ved at læse disse Skildringer og se alle Billederne —

— Det er helt igennem et Hæfte, som kan læses med Fornøjelse og Udbytte, ikke alene af Mennesker, som har Farbindelse med Odsherred, men af alle, som er interesseret i Hjemstavnsliteratur.

— Udstyret er smukt og festligt, og med det store Op-land, Udgiveren har lagt ind under sig, og de gode Penne,

han har formaaet at sætte i Bevægelse, synes han endnu længe at maatte kunne fortsætte med en saadan aarlig Hilsen fra Londet deroppe mellem Isefjord og Kattegat.

— Her er samlet meget og godt Stof fra Odsherred. Udstyret er smukt med mange fortræffelige Billeder, og her er skabt et Hjemstavnstøf Julehæfte, som af mange vil blive modtaget med Glæde.

— En Mængde af Tage Christiansens »Landsmænd« i Odsherred vil sikkert købe dette smukke Hæfte til Jul, dets Værdi ligger langt over en Mængde af det Stof, der bydes os som Læsning til Julen.

— Det er uvurderlige Skatte, Tage Christiansen ved sine Odsherredshæfter redder os fra Glemselens Dyb. Han fortjener Tak derfor —

— Med en sjælden fin Smag har Udgiveren forstaaet Aar efter Aar baade at formere Stoffet og knytte Medarbejdere til sig, der besidder Evnen, til paa en smuk og stilfuld Maade at fremdrage af Historiens Dyb de mange Folkeminder, paa hvilke vor Halvø er saa rig, saavel som til at behandle Nutidens Stof paa en Maade, saa at Julehæftet »Odsherred« i de mange Hjem regnes for et lige saa fast Tilbehør til Julen som Æbleskiven og Ribbenstegen. —

